

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKİYE ve ARAP BAHARI

Orta Doğu'da Liderlik

Graham E. Fuller

Çeviren: Prof. Dr. Mustafa Acar



Graham E. Fuller

Türkiye ve Arap Baharı
Orta Doğu'da Liderlik

Turkey and the Arab Spring: Leadership in the Middle East

Çeviren: Prof. Dr. Mustafa Acar

Eksi Kitaplar: 3

1. Baskı: Haziran 2016

ISBN 13: 978-605-9802-05-5

Copyright © 2016, Eksi Kitaplar

Copyright © 2014, Bozorg Press

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayınevimiz kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayına Hazırlayan: Selçuk Durgut

Redaksiyon: Ali Kürşad Çifçi

Kapak Tasarımı: Furkan Şener (www.furkansener.com)

Sayfa Tasarımı: Eksi Kitaplar

Kapak fotoğrafı, başbakan olduğu dönemde Recep Tayyip Erdoğan'ın Kahire Üniversitesi'nde yaptığı konuşma sırasında çekilmiştir. (Kasım 2012)

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah.Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 • Faks: (312) 384 34 37 • Sertifika No: 25744



Adres: Dr. Mediha Eldem Sok. No: 68/9, Kızılay, Ankara • Telefon/Faks: (312) 434 44 64
E-Mail: info@eksikitaplar.com • Web: www.eksikitaplar.com • Sertifika No: 25787

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>



GRAHAM E. FULLER

ABD’li akademisyen, araştırmacı, eski istihbarat uzmanı. Harvard Üniversitesi’nde Türkiye, Orta Doğu ve Rusya ile ilgili konular üzerinde uzun zaman çalıştı. Yirmi yıl boyunca Türkiye, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen, Afganistan ve Hong Kong’da CIA operasyon şefi olarak görev yaptı.

Daha sonra küresel tahminler için CIA’de baş analistliğe atandı. CIA’de geçirdiğı 25 yılın ardından, 1988 yılında bu kurumdan ayrılarak ABD’nin başlıca düşünce kuruluşlarından biri olan RAND’e kıdemli siyaset bilimci olarak katıldı. 2004’te Kanada’ya taşındı ve Vancouver’daki Simon Fraser Üniversitesi’nde “Adjunct” Profesör oldu. İlgi ve çalışma alanları olan İslam, Orta Doğu ve Asya’dan hiç kopmayan Fuller, İslamî köktencilik, Şii İslam ve Arap, Türk, Kürt ve Fars siyaseti üzerine birçok kitap yazdı. Neredeyse bir düzineye ulaşan kitapları arasında Türkçe’ye de çevrilmiş olan *Siyasal İslamın Geleceğı*, *İslamsız Dünya* ve *Yeni Türkiye Cumhuriyeti* gibi kitaplar vardır. *Siyasal İslamın Geleceğı* ve *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*’nin de mütercimi olan Mustafa Acar’ın çevirdiğı elinizdeki *Türkiye ve Arap Baharı* adlı kitabı ilk olarak 2014’te yayımlandı. Son olarak *Breaking Faith* adlı bir casusluk romanı da yazmış olan Fuller, Türkiye ve Orta Doğu üzerine en yetkin uzmanlardan biri olarak tanınmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN TAKDİMİ	19
YAZARIN TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZÜ	23
GİRİŞ	29

KISIM I KÜRESEL JEOPOLİTİK DEĞİŞİM

1. YENİ BİR ORTA DOĞU UYANIŞI	39
2. KÜRESEL GÜÇ KAYMASI	47
Anti-Batıcılığın [Batı Karşıtlığının] Doğası.....	48
Avrupa'nın Gücü ve Modernleşme Konusunda Osmanlı'nın Görüşü.....	50
Güç Kaymasında Türkiye'nin Yeri.....	53
Batı Hakkında Çelişik Duygular.....	54
Orta Doğu Liderliği.....	56

KISIM II MÜSLÜMAN DÜNYADA LİDERLİK: NE DEMEK?

3. HİLAFET VE BİRLİK	
Osmanlılar ve Orta Doğu Dünya Görüşü	61
Hilafet'ten Kim Korkar?.....	64
Müslüman Dünyada Liderlik: İslamın Yeri.....	68

Müslüman Dünyada Hilafet'in İmajı.....	69
--	----

4. LİDERLİK VE ETNİSİTE

Türkler, Pan-Arabizm ve Farslar	79
--	-----------

Arap Gündemi ve Türkiye	90
-------------------------------	----

Türkiye'ye Olumsuz Tepkiler.....	90
----------------------------------	----

KISIM III

BİR MODEL OLARAK TÜRK TECRÜBESİ

5. OTORİTERYENİZM VE KEMALİST RUH

Askeriye'nin Kışlaya Geri Döndürülmesi	97
---	-----------

Ordunun Siyasette İşi Ne?	97
---------------------------------	----

Türk Ordusu	98
-------------------	----

Kemalist Ruhu Anlamak	102
-----------------------------	-----

6. ERGENEKON KRİZİ

Türk Ordusunun Alacakaranlığı	115
--	------------

Ergenekon Soruşturmasının Eleştirmenleri	122
--	-----

Ergenekon'u Daha Geniş Bir Bağlam İçinde Anlamak	126
--	-----

Türk Deneyiminin Öteki Devletlere Faydası	128
---	-----

7. İSLAM, SİYASET VE TOPLUM

131

Din ile Siyaseti Bir Araya Getiren Nedir?	132
---	-----

8. TÜRKİYE'DE İSLAM ŞEKİLLERİ

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin On Yılı	139
---	------------

Türkiye'de İslamın Kurumsal Biçimleri	140
---	-----

Türk-İslam Sentezi	142
--------------------------	-----

İslamcılar ve Ekonomi	144
-----------------------------	-----

Sosyal Meseleler	145
------------------------	-----

AKP Dış Politikası	153
--------------------------	-----

9. TÜRKİYE'DE İSLAM ŞEKİLLERİ

Resmî İslam ve Diyanetin Rolü	155
--	------------

Türkiye ve Diyanet	158
--------------------------	-----

Diyanetin Hikayesi: Reforme Edilen Devletin Hizmetinde Din	158
--	-----

Diyanet-Hadis Projesi	160
-----------------------------	-----

10. TÜRKİYE'DE İSLAM ŞEKİLLERİ

Yeni Türk Dış Politikasının Öncüsü Olarak Ahmet Davutoğlu 173

Ahmet Davutoğlu ve "Sıfır Düşman" Önermesi	176
Ticaret	186
İslam İşbirliği Teşkilatı	188
AKP Dış Politikasına Türkiye'nin İçinden Yöneltilen Eleştiriler	191

11. TÜRKİYE'DE İSLAM ŞEKİLLERİ

Popüler İslam 195

Sufizm ve Popüler İslamî Hareketler	195
---	-----

12. İSLAM ŞEKİLLERİ

Popüler İslam – Hizmet ve Gülen Hareketi 203

"Cami Yapma, Okul Yap" – Gülen Okulları	209
Gülen Bağlantılı Kurumlar Ağı	213
İş Dünyası	215
Dinlerarası Diyalog	215
Modernleşmenin Anlamı	217
Gülen'e Yönelik Eleştiriler	219

13. İSLAM ŞEKİLLERİ

Türkiye'de İslamî Sahnede Çatlak 221

Gezi Parkı Kalkışmaları ve Bunların Müstakbel Türk Yönetişimi İçin İçerimleri	222
AKP ve Hizmet: Kapişmaya Giden Yol	225
Hizmet ve Bürokrasideki Nüfuzu	228
Kimin "Derin Devlet"i?	230
AKP-Gülen Anlaşmazlığının Büyümesi	232
Solcu İslam mı?	240

14. "ARAP BAHARI" NIN MEYDAN OKUMASI 245

Devrimin Seyri	247
Tunus	247
Mısır	248
Libya	250
Suriye	252
Yemen	255
Davutoğlu'nun Politikalarının Değerlendirilmesi	258

KISIM IV

İSLAM VE SÜNNİ DEVRİM

15. İSLAM VE DEVRİM	263
İslam ve Devrim	264
Müslüman Kardeşler	265
Devrimci Bir Güç Olarak İslamcılık mı?	268
İhvan ve Suudî Arabistan	269
Katar'a Girmek	275
İhvan ve Gelecek	281
 16. MISIR BÖLGESEL LİDERLİĞİNİ YENİDEN KAZANABİLİR Mİ?	 283
Mübarek'ten Müslüman Kardeşler'e, Oradan Mübarek Rejimine Dönüş	286
Karşı-devrimci Darbe	293
Mısır Nereye?	295
Mısır ile Türkiye Arasındaki Ortam Farkı	297
Ordu ve Güvenlik Meseleleri	302
Arap Kimliği Mücadelesi	303
 17. TÜRKİYE, MISIR VE SUUDİ ARABİSTAN	 309
İdeolojik Çok-Kutupluluk	309
Türkiye'nin Körfez'le Ekonomik Bağları	313
Selefilüğün Yükselişi	316
R4BIA –İhvan Nereye?	320

KISIM V

ŞİİLİK VE DEVRİM

18. Şİİ DEVRİMİ	325
Hayal ve Gerçek	325
Mezhepsel Çatışma Nedir?	325
Sünnîler ve Şia	327
 19. ŞİİLİĞİN MEYDAN OKUMASI	 333
İran Jeopolitik Bir Tehdit midir?	333
İran, Arap Dünyası, Nükleer Meselesi: Şii Bombası mı?	334
Bölgenin Gözünde İran Nükleer Meselesi	335
Körfez'deki Şii Azınlıklar (ve Çoğunluklar)	343

Türkiye ve İran: Rakip mi, yoksa Hız Belirleyici mi?	347
Ekonomi ve Enerji	351
Tahran'ın Doğusu	352
İran'a Karşı Türk "Modeli"	353

20. ŞİİLİĞİN MEYDAN OKUMASI

Irak Dengeyi Değiştiriyor

355

Irak Kimliği Sorunu	356
İran ve Irak-Yeni Bir İlişki	358
Irak ve Suriye	362
Yeni Irak Siyasetinde Türkiye	362

21. ŞİİLİĞİN MEYDAN OKUMASI

Dünyanın Suriye ile İmtihanı

371

Suriye: Tarihin Dikenli Armut Ağacı	372
Şam Sarkacıyla Salınan Türk Dış Politikası	376
Esed Sonrası Bölgesel Krizler	381
Suriye ve İran: Aradaki Bağlar Nedir, Ne Değildir?	383
Suriye'nin Geleceği	386

KISIM VI

KÜRT SORUNU, İSRAİL VE GELECEK

22. KÜRT BÖLGESEL AĞI

389

Suriye ve Kürtler	393
Iraklı Kürtler-Salınım Faktörü	395
Irak ve Kürdistan'ın Geleceği	396

23. İSRAİL FAKTÖRÜ

403

İlişkilerin Kötüleşmesi	410
Gelecek	414

24. AKP VE TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ

419

AKP'nin Geleceği	426
Ya Gülen'den Sonra Hizmet'in Hali?	427
İslamcılıkta Yeni Trendler mi?	428
Müslümanlık-Yeni Bir Kimlik mi?	429
Türk Dış Politikası	430
Avrupa Birliği	438

25. ORTA DOĞU NEREYE?

Orta Doğu Siyasetinde İslamcılığın Geleceği

441

İslamcılık Biçimleri	445
Büyük İdeolojik Mücadelenin Yeni Fay Hatları	447
Orta Doğu'da Liderlik	448
Demokrasi ve Sosyal Çatışma	451
Kimliğe Karar Verme	453
AKP ve Orta Doğu İslamcıları	455
İslam İktisadi, İdeoloji ve Solun Yokluğu	457
Mıknatıs Devlet Olarak Türkiye	459

NOTLAR

465

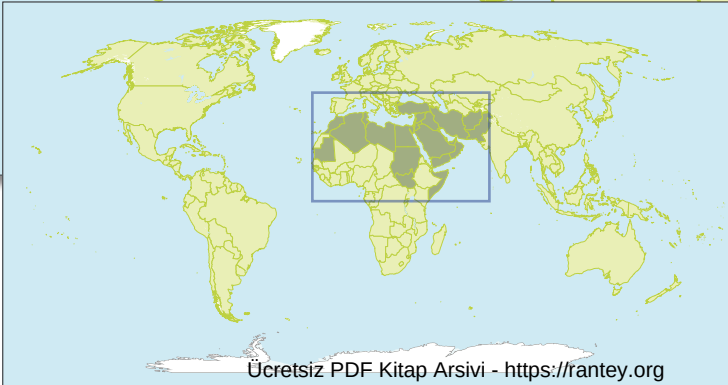
DİZİN

477

Dar Orta Doğu



Geniş Orta Doğu





Ülke	Başkent	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (2016)	Devlet Başkanı	GSYH Milyar \$, (nominal, 2015, IMF)	Kişi Başı GSYH, \$ (2015, IMF)	İnsanî Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2014)	Bayrak
Afganistan	Kabil	652.864	27.101.365	Devlet Başkanı Eşref Gani Ahmedzai	19.204	600	171	
Bahreyn	Manama	665	1.404.900	Kral Hamad bin Isa El Halife	30.411	23.510	45	
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	Abu Dabi	83.600	9.856.000	Başkan Halife bin Zeyid El Nahyan	345.483	36.060	41	
Cezayir	Cezayir	2.381.741	40.400.000	Devlet başkanı Abdelaziz Bouteflika	172.278	4.318	83	
Fas	Rabat	446.550	33.337.529	Kral VI. Muhammed	103.142	3.079	126	
Filistin*	Kudüs / Ramallah*	6.220	4.136.540	Başkan Mahmud Abbas	12.579	2.811	-	
Irak	Bağdat	437.072	36.575.000 (2015)	Cumhurbaşkanı Fuad Masum	169.460	4.819	121	
İran	Tahran	1.648.000	79.208.000	Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani	387.611	4.877	69	
İsrail	Kudüs / Tel Aviv*	20.770	8.502.900	Cumhurbaşkanı Reuven Rivlin Başbakan Binyamin Netanyahu	296.073	35.343	18	
Katar	Doha	11.437	2.559.267	Emir Tamim bin Hamad El Sani	185.395	76.576	32	
Kıbrıs	Lefkoşa	9.250	847.000 (2014)	Başkan Nicos Anastasiades	19.330	22.587	33	
Kuveyt	Kuveyt	17.820	4.183.658 (2015)	Emir Sabah IV El Ahmet El Cebir El Sabah	120.682	29.363	48	
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)*	Lefkoşa	3.355	294.396 (2011)	Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı Başbakan Hüseyin Özgürgün	4.273 (2014)	15.302	-	

Libya	Trablus	1.759.541	6.385.000	Başbakan Abdullah El Sani / Ömer El Hasi	38.300	6.059	94	
Lübnan	Beyrut	10.400	5.988.000	Cumhurbaşkanı Tammam Selam	51.168	11.237	67	
Mısır	Kahire	1.001.450	90.898.200	Cumhurbaşkanı Abdülfettah El Sisi	330.765	3.470	108	
Moritanya	Nuakşot	1.030.000	3.718.678	Muhammed Veled Abdül Aziz	4.752	1.282	156	
Pakistan	İslamabad	796.095	193.516.938	Cumhurbaşkanı Memnun Hüseyin	269.971	1.450	147	
Suriye	Şam	185.180	18.564.000	Cumhurbaşkanı Beşar Esed	77.460	1.821 (BM)	134	
Suudi Arabistan	Riyad	2.149.690	32.248.200	Kral Salman bin Abdülaziz El Suud	653.219	20.813	39	
Tunus	Tunus	163.610	10.982.754	Cumhurbaşkanı El Bacı Kaïd El Sebsi	43.581	3.923	96	
Türkiye	Ankara	780.580	78.741.053 (2015)	Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Başbakan Binali Yıldırım	733.642	9.437	72	
Umman	Maskat	212.460	4.428.115	Sultan Kâbus bin Seyd El Ebu Seyd	58.491	15.233	52	
Ürdün	Amman	92.300	9.531.712 (2015)	Kral II. Abdullah	37.620	5.513	80	
Yemen	San'a	527.970	27.478.000	Devrim Komitesi Başkanı Abd Rabbuh Mansur El Hadi	36.852	1.303	160	

^a Filistin BM nezdinde üye olmayan gözlemci devlet statüsündedir.

^b İddia edilen başkent Kudüs, idarî merkez ise Ramallah'tır.

^c İsrail'in uluslararası tanınan başkenti Tel Aviv, uygulamadaki başkenti ise Kudüs'tür.

^d KKTC, Türkiye dışında hiçbir ülke tarafından resmen tanınmamıştır.

ÇEVİRENİN TAKDİMİ

TÜRKİYE VE ARAP BAHARI, TÜRKİYE'Yİ YAKINDAN İLGİLENDİREN, ÖNEMLİ bir eser. Doğrudan bizi ve yakın çevremizdeki gelişmeleri konu alıyor. “Bahar” olarak başlayan, ama bugün çoktan “kış”a dönmüş olan, yine de “galât-ı meşhur” haline geldiği için “Arap Baharı” olarak andığımız sürecin sonuçları hepimizi, bütün Türkiye toplumunu yakından ilgilendiriyor. Suruç'ta, Reyhanlı'da, Ankara'da, İstanbul'da patlayan bombalar Arap Baharı'nın sonuçlarıyla doğrudan bağlantılı. Bugün Arap Baharı, sevsek de sevmesek de, günlük hayatımızı doğrudan ve dolaylı yollarla etkileyen, zaman zaman can güvenliğimizi ve istikrarımızı bile tehdit eden bir olgu.

Graham Fuller Türkiyeli okuyucunun yabancı olmadığı bir insan. İki bendenize (*Siyasal İslamın Geleceği, Yeni Türkiye Cumhuriyeti*) ait olmak üzere, eserlerinden bazıları daha önce Türkçeye çevrilmiş durumda. Bir zamanlar CIA görevlisi olarak çalışmış, bu bölgede yıllarca dolaşmış, Türkçe, Kürtçe, Arapça, Farsça ve Rusça konuşabilen, bölge üzerine araştırmaları ve gözlemleri olan, tahlilleri cidden üzerinde durmaya değer bir insan. Bazılarımızın sandığının aksine Fuller sadece bir istihbaratçı değil, CIA'den ayrılalı 29 yıl olmuş. Uzun yıllardır üniversitede hocalık yapan, kitaplar ve makaleler yazıp dersler veren bir akademisyen. Türkiye ve Türk kültürüne özel bir ilgisi olan, ülkemiz ve bölgemizle ilgili ancak çok az yabancıda hatta çok az yerlide olabilecek geniş bir birikime sahip, söyledikleri, üzerinde durulmayı hak eden bir sosyal bilimci.

Kitabın Türkçe baskısına bir önsöz yazmasını rica ettiğimde, bana şunları söylemişti: “Memnuniyetle yazarım da, söyleyeceklerimin birçoğu Türk iç siyasetini doğrudan ilgilendirdiği için bazıları bundan rahatsız olabilir; yayıncı bunu ne kadar tolere edebilir, bilmiyorum.

Biliyorsunuz benim Türkiye’de sevenlerim kadar sevmeyenlerim de var; hoşlarına gitmeyen şeyler söyleyince kızıyorlar. Üstelik beni bazıları hâlâ CIA’de çalışan bir istihbaratçı sanıyor, halbuki ben CIA’i terk edeli 29 yıl oluyor. ABD politikalarını ciddi biçimde eleştiriyorum. Buna rağmen bazıları söylediklerimde mutlaka başka bir ‘maksat’ arıyor; halbuki yazdıklarımın arkasında gizli bir amaç yok, ne düşünüyorsam onu yazıyorum...” Bendeniz, yayıncıyla da konuşarak, her şeye rağmen Türkçe baskıya bir önsöz yazmasını rica ettim, sağolsun bizi kırmadı, yazdığı önsözü ilerleyen sayfalarda bulacaksınız.

Bendeniz Fuller’ı şahsen tanımam, dolayısıyla özel bir dostluğum da yok; kendisini yazdıklarından, eserlerinden tanırım. Zamanla eserlerini okurken Türkiye ve bölgemizdeki gelişmelerle ilgili gözlemleri ve Amerikan dış politikasının yanlışlıkları üzerine yaptığı tahlillere büyük ölçüde katıldığımı fark ettim. Bu nedenle de eserlerini Türkçeye çevirmeye değer buldum. Keşke diyorum, bütün yabancılar bölgeye onun kadar çok boyutlu, insafli ve nispeten objektif bakabilse ve Amerikan dış politikasını onun kadar cesaretle eleştirebilse. Aynı şey bizimkiler için de geçerli. Bazılarımız bütün suçu Batılılara ve dış mihraklara atıyor, bazıları bütün kabahati kendimizde buluyor. Biri ifrat, diğeri tefrit; gerçek ikisinin arasında bir yerde. Olan bitende bizim de kabahatimiz var, dış güçlerin de. Serinkanlı bir şekilde bunları analiz edebilmemiz, “çuvaldızı başkalarına batırmadan önce iğneyi kendimize bizlememiz” gerekiyor...

Elinizdeki eser, Fuller’dan yaptığım üçüncü çeviri. Öteki eserlerinde olduğu gibi, bu eserindeki tespit ve gözlemlerin de çoğuna katılıyorum. Arap Baharı nerden nasıl başladı, nasıl evrildi, bölgede kimler tarafından ne tür stratejik hesaplar yapılıyor, ne tür çatışmalar yaşanıyor, Türkiye bu sürecin neresinde, ne tür sıkıntılarla yüzyüze vs. konusunda son derece dikkate değer tahliller yapıyor. Bunu kendisine de söyledim; kitapta Gülen Cemaati ile ilgili olarak yaptığı tahlillerde cemaate karşı biraz fazla sempatik baktığını, yargılarının da biraz fazla olumlu olduğunu düşünüyorum. Bu kısmen, kitabın Türkiye’de cemaat-hükümet-paralel yapı çatışmasının birçok boyutunun bu kadar ayrıntılı olarak henüz belli olmadığı bir tarihte piyasaya çıkmış olmasıyla açıklanabilir. Onun dışında cemaatle özel bir bağı olup olmadığını bilmiyorum. Yine de bu duruşu bence kitabın değerini azaltmıyor; bir bütün olarak değerlendirildiğinde kitabın bölgede yaşananlar, sadece bugün değil, eskiden beri yaşanmakta olan gelişmeler üzerine yapılan tahliller, gerçekten üzerinde düşünmeye değer, önemli. Bu satırların yazarı, kısmen “paralel yapı” ile ilgili olanları hariç, bu önemli tespitlere, gözlemlere ve önerilere büyük ölçüde katılmaktadır.

Örneğin, bölgedeki çatışmanın esas itibarıyla mezhep çatışması olmadığı, mezhepsel ve dini faktörlerin esasen jeostratejik hesaplar ve iktidar kavgalarını örtbas etmek için başvurulmuş bir kılıf olduğu gözlemi, oldukça önemli ve gayet isabetli bir gözlemdir. Bence de Orta Doğu’da esas çatışma mezhep kavgası değil, iktidar, nüfuz ve hegemonya kavgasıdır.

Fuller’ın bir başka gözlemi, gelecek dönemlerde bölgenin kendi içindeki esas mücadelenin Şii-Sünnî çatışması olmayacağı, esas çatışmanın Sünnî dünyanın kendi içinde radikal-Selefi Sünnilik ile deyim yerindeyse “ılımlı-demokrat-özgürlükçü” Sünnilik arasında bir mücadele olacağı yolundaki gözlemdir ki, bu görüşe ben de aynen katılıyorum. Kestirmeden söylersek, bugün Afganistan’da Taliban’dan Suriye-Irak’ta IŞİD’e, Suudî Arabistan Vahhabiliğinden Nijerya’da Boko-Haram’a kadar uzanan radikal-Selefi-tekfirî İslamcı zihniyete karşı, Türkiye’de, Tunus’ta ve Malezya’da kısmî örneklerini gördüğümüz daha ılımlı-çoğulcu-demokrat ve özgürlükçü İslam anlayışını geliştirmek, bu anlayışı teorik bir çerçeveye oturtmak ve pratik-uygulanabilir modeller geliştirmek zorundayız. Aksi takdirde Orta Doğu’da ve başka bölgelerde daha epey “tekfirî” hareketler, cihat adına çok baş kesmeler ve bu fanatikler üzerinden daha epey Batı kaynaklı İslamofobik düşmanlıklar göreceğiz demektir.

Fuller’ın takdir ettiğim bir yönü de, Orta Doğu ülkelerinin bugünkü duruma düşmelerinde Batı’nın sömürgeci politikalarını, diktatörleri destekleyen, yerine göre demokrasiden yançizen ikiyüzlülüğünü, ABD’nin İsrail’in çıkarlarına endeksli, güvenlikçi, buyurgan, bölge gerçeklerinden kopuk dış politikasını cesaretle eleştirmesidir. Keşke her Batılı araştırmacı, akademisyen ya da aydın onun kadar cesur, objektif ve sağduyulu bir yaklaşım sergileyebilse, kendi hükümetlerinin yanlışlarını bu kadar açıkça eleştirebilseydi. Türkiye ile ilgili değerlendirmeleri de sadece övgü veya sadece yergi olmaktan ziyade, yerine göre övgü, yerine göre eleştiri içermektedir ki bu, tek yanlı fanatik değerlendirmelere kıyasla çok daha tercihe değer bir durumdur.

Son olarak şunu belirtelim: metnin “tercüme kokmaması” için elden gelen gayret gösterilmiştir. Bu bağlamda metnin daha kolay anlaşılmasını sağlamak için bazı uzun cümleler ikiye bölünmüş; Türkiyeli okuyucuya yabancı gelebilecek bazı kavramlar için sayfanın altında “çevirenin notu” (çn) olarak bazı açıklamalar yapılmıştır. Dipnot düşmeye gerek olmayan bazı durumlarda metin içinde köşeli parantez içinde ilave bilgi verilmiştir.

Kitabın kimin söylediğine göre değil, ne söylediğine göre değerlendirilmesini, yazarının kimliğinden bağımsız olarak okunmasını, Türkiye

ve bölgedeki gelişmeleri anlamaya ve açıklamaya çalışan herkese yararlı olmasını diliyorum. Kitabı çevirmeye beni teşvik eden ve yayına hazırlanmasında emeği geçen Eksi Kitaplar ilgililerine teşekkür ediyorum.

Şaka gibi, ama bölge ve Türkiye o kadar hızla değişiyor ki, kitaptaki bazı bilgiler akşamdan sabaha güncelliğini yitirebiliyor. Davutoğlu'nun pozisyonu bunun en canlı örneği: Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu kitabın İngilizce baskısı yayımlandığında Dışişleri Bakanı idi; bendeniz kitabın Türkçe'ye çevirisini yaparken Başbakan idi; oysa yayıncı elini çabuk tutmazsa Türkçe baskısı yayımlandığında Davutoğlu Başbakanlıktan ayrılmış, partisinde bir "nefer" pozisyonuna dönmüş olacak. Vaktiyle Demirel "Türkiye siyaseti için 6 ay çok uzun bir süredir" demişti, çok haklı: 23,5 milyon insanın oyuyla iktidara gelmiş, gayet de başarılı bir başbakan bile 6 ayda koltuğunu terketmek zorunda kalabiliyor, ne memleketmiş be!

Umarım genelde Müslüman dünya, özelde ise Orta Doğu, iç çatışmaların artık son bulduğu, kendi sorunlarını kendisi çözme iradesi gösteren, otoriter-diktatörlük rejimlerinin yerini iktidarın halkın rızasıyla barışçı yollardan el değiştirdiği demokratik rejimlere bıraktığı bir dünya haline gelir. Böyle bir dünyanın kurulmasında herkesin üzerine düşeni yapması elzemdir. Bu bağlamda İslam dünyasında zihniyet meselesi, kaynakları nasıl bir perspektiften okuyacağımız ve başkalarıyla ilişkilerimizi demokratik-barışçı bir çerçeveye nasıl oturtacağımız meselesi, ertelenemez önemde, hayati bir meseledir.

Prof. Dr. Mustafa Acar

Konya, 18 Mayıs 2016

YAZARIN TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZÜ

TÜRKİYE ÜZERİNE YAZDIĞIM SON KİTABIM OLAN *TÜRKİYE VE ARAP Baharı: Orta Doğu'da Liderlik* adlı eserimin Türkçe çevirisine önsöz yazmak, benim için memnuniyet ve onur vericidir.

Hayatım boyunca Türkiye'ye hep ilgi duymuşumdur. Bu ilgi daha ben 17 yaşındayken, büyük Türk fatihlerinin, Selçuklular, Osmanlılar ve başka grupların Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmelerinin hikayelerini büyük bir heyecanla okurken başlamıştı. Harvard'da üniversiteye giderken Rus ve Türk dili ve tarihini çalışmaya başladım. Hayatım boyunca Türkiye'ye olan ilgimi hiç kaybetmedim. Sonraları 25 yıl çalışacağım CIA'in daha adını bile duymadan çok daha önce başlamış bir ilgiydi bu. CIA'i terk edeli yaklaşık 30 yıl oluyor, ama Türkiye'ye olan ilgim hâlâ devam ediyor. O zamandan beri Türkiye'nin iç ve dış politikası üzerine birçok kitap ve makale yazdım; iniş-çıkışlarına rağmen ülkenin genel gelişimini heyecan verici ve olumlu buluyorum.

2009 yılında bu kitabı yazmaya başladığım zaman özellikle Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu ve Abdullah Gül liderliği altında AKP'nin sağladığı başarılarından çok etkilenmiştim. Nitekim kitap gerek iç, gerekse dış politikada yenilikleri ve başarılarıyla AKP hükümetinin kayda değer ilk on yılının bir dökümünü yapmaktadır. Esasen, AKP'nin içerde ve dışardaki başarılarının modern Türk tarihinin en çarpıcı dönemlerinden birini temsil ettiğini düşünüyorum. Bu dönemde ekonomi canlanmış, milyonlarca Türkün refah düzeyi yükselmiş ve Türkiye şaşırtıcı bir büyümeyle uluslararası ekonomiye dahil olmuştur.

Aynı zamanda, Abdullah Gül ve Ahmet Davutoğlu gibi Türkiye'nin iki öncü dışişleri bakanının yaratıcı düşüncesi sayesinde Türk dış politikası da devrimsel bir dönüşüm geçirmiştir. Türkiye aktif bir katılımcı olarak Orta Doğu'ya dahil oldukça, Osmanlı mirasına sahip çıktıkça ve Orta

Doğu ve Müslüman dünya siyasetiyle çok yakından ilgilenme bağlamındaki uzun tarihinin kapılarını yeniden araladıkça, Türkiye'nin "yumuşak gücü" de çarpıcı biçimde yükselmiştir.

Gerçekten de, Davutoğlu'nun "sıfır düşman" politikası kavramı bir hayli yenilikçiydi; sadece Türkiye için değil, genel olarak dış politika konusunda da yeni bir düşünme yoluydu bu. Davutoğlu'nun düşüncesinin anahtarı, dış politikada çatışmaların daima varolacağı, ancak bir ülkenin öteki ülkelere karşı benimseyeceği tutumun o ülkeler ile ilişkilerin mahiyetini de ciddi biçimde etkileyeceği fikriydi. Davutoğlu hiçbir ülkenin otomatikman "düşman" olarak görülmemesi gerektiği varsayımı ile yola çıkıyordu. Şayet hedefinizin öteki ülkelerle "sıfır sorun" olduğunu ilan ederseniz, aranızdaki ilişki de ciddi biçimde dönüştürülebilir. Bütün problemler ortadan kalkacak değildir gerçi; fakat kuşku ve düşmanlık yerine olumlu yaklaşım ve iyi niyetli tutumlar, bu ilişkilerin ne yöne doğru gideceği üzerinde çok etkili olacaktır. Aynı şekilde, öteki devletlere karşı örtülü kuşku ve düşmanlığın ortalık yerde dile getirilmesi ise, gerçekten de kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşebilir. Bu olgu Türkiye için geçerli olduğu kadar, Küba, İran, Rusya ve Çin gibi ülkeleri gereksiz yere şeytanlaştırmaya çalışmış olan Amerika Birleşik Devletleri için de geçerlidir.

Bu kitapta AKP'nin ilk on yılındaki şu başarılarının Orta Doğu'daki hemen her ülkenin imrendiği bir şey olduğunu dile getiriyorum: çarpıcı ekonomik büyüme, millî gelirin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ordunun Türk siyasetine müdahaleden el çektilmesi, dış politikada yaratıcı bir yeni vizyonun geliştirilmesi, yaklaşık yetmiş yıl ortadan kaybolduktan sonra Türkiye'nin yeniden Orta Doğu'ya dönmesi, Diyanet'in yaratıcı çalışmaları ve etkileyici yeni Türk "yumuşak gücü"nün geliştirilmesi. Türkiye, demokratik yollarla, (oldukça ılımlı da olsa) İslamî yönelimli bir partiyi siyasî sisteme entegre etmeyi başaran tarihteki ilk Müslüman ülke olmuştur. Türkiye aynı zamanda, İslamî sivil aktivizmin geleceği bağlamında modern, hoşgörülü ve eğitim odaklı bir vizyon ortaya koymada son derece önemli fikirleri olan, belki de dünyadaki en büyük İslamî sivil toplum hareketi Hizmet'i üretmiştir; bugünkü sıkıntılı zamanlarda bu hareketin kültürler ve dinler arasında sürtüşme ya da "çatışma"dan ziyade diyalog vurgusu yapması hayati önem taşımaktadır. Elinizdeki kitap, birçok alandaki bu başarıları tartışmakta ve Türkiye'nin neden dünyadaki en önemli Müslüman ülke haline geldiğini göstermektedir. Birçok bakımdan Türkiye bütün dünyada oldukça başarılı bir gelişmekte olan ülke örneğidir.

Ne var ki, bu kitabın ilk İngilizce baskısının piyasaya çıktığı Mayıs

2014'ten beri Türkiye dramatik biçimde değişmiştir. Esasen, kitabın İngilizce versiyonunun son bölümünde AKP politikasının, gerek iç gerekse uluslararası etmenler nedeniyle, birçok önemli, olumlu ve öncü yönünün parçalanmaya başladığını zaten not etmiştim.

Şayet AKP 2011'de siyasetten çekilmiş olsaydı, ülke yönetiminde çarpıcı bir döneme imza atmakla övünebilirdi. Ancak 2011 elbette AKP'nin hikayesinin sonu değildi. Ne yazık ki, birçok nedenle, AKP iktidarının olağanüstü başarıları dönemi artık büyük ölçüde sona ermiş durumda. Gerçekten de, bugün Erdoğan partisinin çarpıcı mirasını çarçur eden bir süreçten geçiyor görünmektedir. Bu olgu Erdoğan için de, AKP için de, Türkiye ve Orta Doğu için de talihsizliktir. Her objektif gözlemci AKP yönetiminin kalitesindeki bu düşmeyi, en başta, partinin şimdi cumhurbaşkanı olan dominant kişiliği konumundaki Erdoğan'a atfedecektir.

2011'de başlayan Arap Baharı Orta Doğu'daki siyasî düzeni parçalamış, birçok Arap diktatörünün devrilmesine yol açmıştır. Sözkonusu siyasî değişimlerin pek çoğunun zamanı çoktan gelmişti; ancak sorun, daha demokratik bir düzene geçişin nasıl olacağıydı. Türkiye, özellikle de Suriye sözkonusu olunca, Arap Baharı'nı yönetme konusunda yanlışlar yapmaya başladı. Fakat hakkaniyetli olmak adına, hemen hiçbir ülkenin Arap Baharı'nı başarılı bir şekilde yönetemediği belirtilmelidir. [Arap Baharı'nın] sorunları karmaşıktı, değişkendi ve kolay çözümleri yoktu. Demokrasiye geçiş, arzulanan sonucun elde edilmesi için çoğu kez onlarca yıl gerektiren, daima uzun ve karmaşık bir süreçtir. Hatta demokratik bir düzen kurulsa bile, işleyen bir demokrasiyi muhafaza edebilmek de ayrıca zordur: bugün ABD'de bile siyasî düzen epey bir dağınıklık ve belirsizlik içindedir; sahi, Amerika'da demokrasi hâlâ düzenli işlemekte midir ki?

Dolayısıyla 2011 itibarıyla AKP hükümeti de yıpranmaya başlamıştı, özellikle de yaptığı işlere yolsuzluk bulaşmaya başladıkça. 2013 Gezi Parkı olayları hükümet tarafından fena halde kötü yönetilmişti; bunlar Erdoğan'ın hem toplumsal ve siyasî realitelerden uzaklaşmakta olduğunu, hem de kendisine yönelik herhangi bir muhalefete karşı yapacağı muamele konusunda yeni ve sert bir yaklaşım benimsediğini gösteriyordu. Bir anlamda bu tamamen sürpriz de gelmemeli. Öyle görünüyor ki, herhangi bir ülkede iyi liderliğin başarılı bir şekilde işlev göreceği maksimum sürenin on yıl olduğu şeklinde genel bir kural vardır. Ondan sonra liderlik şevk ve heyecanını kaybetmeye başlamakta, yolsuzluk kaçınılmaz olmaktadır ("güç yozlaştırır"); liderler de artık yaratıcı yönetişimden ziyade, kendi bekasını düşünmeye başlamaktadır.

Erdoğan'ın durumunda eleştiriye karşı giderek artan bir hoşgörüsüz-

lük, etrafına evet-efendimcileri toplama eğilimi ve her türlü muhalefete karşı büyüyen bir izolasyon ve buyurganlık duygusu görmekteyiz. Hükûmetin tüm branşları üzerinde kontrolünü sıkılaştırmaya yeltenmektedir; polis, güvenlik birimleri ve yargının, yahut kendisinin emelleri ve politikalarını desteklemeyen herkesin temizlenmesini arzu etmektedir. Basın özgürlüğü ciddi biçimde kısıtlanmıştır; Türkiye basın özgürlüğünde şu anda dünyada 151. sırada, “özgür değil” statüsünde bulunmaktadır. Erdoğan’ın yönetim tarzı XIV. Louis’in “devlet benim” diyen tehlikeli nobranlığını andırmaya başlamıştır. Sistem içindeki kontrol ve dengelerin çoğunun ortadan kaldırıldığı bir başkanlık sistemi getirmek suretiyle, Türk yönetim yapısını tümüyle değiştirmeye çalışmaktadır.

Bunu söyledikten sonra, şuna da işaret etmek gerekir ki, Erdoğan hâlâ demokratik olarak seçilmiş biridir, hem de dört defa; yönetimi de hâlâ teknik olarak demokratik sınırlar içindedir. Fakat ülkeyi, az farklı bir seçim zaferi bile pek çok konuda kendisine bir otokrat gibi davranma yetkisi vermiş gibi yönetmektedir. Politikaları ve tarzına yönelik dış dünyadaki eleştirileri bile bastırma çabaları kendisini şu anda bir alay konusu haline getirmiştir. Türkiye’nin dünyadaki prestiji çok düşmüş olup, Erdoğan’ın da basındaki imajı her yerde kötü durumdadır.

Kürt Sorunu bağlamındaki kötüleşme özellikle endişe vericidir. Geçtiğimiz yıllarda Kürt Meselesi’nin baştan sona yeniden düşünülmesi konusunda kayda değer ilerleme kaydettikten ve Kürt liderlerle yeni bir diyalog başlattıktan sonra, sonradan bu tür müzakerelere sırt çevirmiş, diyalogun kesilmesi ve hatta şiddete geri dönülmesine, özellikle seçimlerde milliyetçi unsurların desteğini sağlamak amacıyla, müsaade etmiştir. Tabii durumun kötüye gitmesi ve şiddete geri dönülmesi konusunda Kürt milliyetçileri arasındaki radikal unsurların da eşit derecede sorumluluğu vardır. Erdoğan Türkiye’nin gelecekteki istikrarını ve demokrasiyi riske atma pahasına durumun daha da kızışmasına müsaade etmiştir.

Suriye, Türk dış politikasının çökmesinin şüphesiz en büyük kaynağı olmuştur. Erdoğan inatla Suriye’de Beşar Esed’in her ne pahasına olursa olsun devrilmesi yönündeki kararlılığını saplantı haline getirmiştir. Bunun sonucunda, Esed’i devirmeye yardım etmek için IŞİD ve Suriye’deki öteki cihadî gruplarla kur yapma noktasına gelmiş; fakat aynı gruplar, özellikle de IŞİD, felaketli yollarla Türkiye’ye bizzat kendileri terörizm ihraç etmeye başlamışlardır. Erdoğan’ın Suriye’ye yönelik politikaları Türkiye’nin İran, Irak, Rusya, ABD ve Kürtlerle ilişkilerini de ciddi biçimde tahrip etmiş, başlangıçtaki “sıfır düşman” kavramından

eser bırakmamıştır. Esasen, Türkiye'nin bugün lime lime dökülen dış politikalarını ancak, Davutoğlu'nun başlangıçtaki komşularla "sıfır sorun" ilkelerine geri dönüş tamir edebilir.

Kişisel hırslara ve anayasa ihlallerine rağmen, Türkiye'nin genel demokratik yapısı, biraz yıpranmış olsa bile, hâlâ ayakta. Türkiye'nin demokrasisi geçtiğimiz on yıllarda oldukça çalkantılı dönemlerden geçmiş, ama ülke şu veya bu şekilde demokratik yapısını sonunda korumayı başarmıştır. Bu dönemin de gelip geçeceğine makul derecede inancım vardır. Erdoğan katıksız bir diktatör haline gelemes; zamanı geldiğinde ya da seçim sandığında yenildiğinde, kesinlikle iktidarı bırakacaktır. Türkiye'nin kurumları oldukça sağlamdır.

Bu çerçevede, elinizdeki kitap AKP yönetiminin çarpıcı ilk on yılının ve o dönemde Türk siyasî ve iktisadî hayatında yaptığı değişimlerin dö-kümünü yapmaktadır. Hemen tamamı olumlu olan bu değişimlerin, bir gün AKP iktidarı kaybettikten sonra bile muhafaza edilmesi muhtemeldir. Müslüman dünyadaki en önemli ülke ve en önemli model olarak, Türkiye'nin geleceğine inancım tamdır.

Graham E. Fuller

Vancouver, Kanada

Mayıs 2016

GİRİŞ

TARİHÎ OLAYLARLA İLGİLİ OLARAK YAZI YAZARKEN RİSK ALIRIZ. İÇİNDE bulunduğumuz ve an itibariyle kaymakta olan zamanın perspektifinden geriye baktığımızda tarih “değişmektedir.” 1912’de, yani Birinci Dünya Savaşı’nın hemen arifesinde, 19. Yüzyıl Avrupa tarihi hakkında yazılmış bir kitap, iyimser olabilir. Oysa aynı yüzyıl ile ilgili olarak, sekiz yıl sonra –korkunç bir dünya savaşının ardından– yazılacak bir kitap, aynı tarihi çok daha farklı kelimelerle anlatırdı. İkincisinin odaklandığı anahtar nokta, bu durumda, gelmekte olduğunu o zaman kimsenin bilmediği bir savaşın yıkıcı tohumlarını ortaya koymak olurdu.

Orta Doğu hakkında yazmak da benzer sorunlarla malûl, belki daha da fazla. Bu bölgede siyaset dünyada en hızlı değişen siyasetler arasındadır: savaş, şiddetle karışık değişim ve sonu gelmez dış müdahaleler bu bölgede olayların akışını hızla değiştirebilmektedir. Biz oradaki güncel gelişmeleri biraz ürpertiyle yazarız; zira biliriz ki, önümüzdeki birkaç yıl içinde meydana gelecek gelişmeler daha bir iki yıl önce orada neler olduğuyla ilgili algımızı değiştirebilir.

Türkiye ve Arap Dünyasının elinizdeki öyküsü üzerinde 2010’da çalışmaya başlamıştım; eğer o zaman yayımlanmış olsaydı bu çalışma esas itibariyle şu sonuçlara ulaşırdı: Türkiye muazzam refah artışı, kayda değer demokratik derinleşmesi ve Atatürkçülük sonrası yeni doğmakta olan bir toplumsal istikrarla, bölgede eşi benzeri olmayan bir sivil liderlik ve dinamizmi yakalamayı başarmış bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye –bölgesel bir vizyon ya da liderlik sağlamaktan aciz, soğuk, otoriter ve hayal gücü olmayan– Arap rejimleri tarafından kontrol edilen bir Orta Doğu’da, kelimenin tam anlamıyla yegane dinamik oyuncu haline gelmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetimi altında Türkiye’nin gösterdiği bu başarı bölgenin de dikkatini çekmiş durumdadır.

İki yıl sonra 2012’de yayımlanmış bir kitap ise, pek çok Arap devletinin Arap Baharı sırasında âniden, kendi dinamizmini yeniden keşfeden bir bölgede Türkiye’nin de içinde yer aldığı ve muhtemelen yeni ortaklıklar kurmaya hazır olduğu yeni bir döneme dair heyecan verici demokratik değişim umutları sergilediğini vurgulardı.

Oysa anlatısını 2014 başlarında noktalayan bir kitap, aynen bu kitabın yaptığı gibi, umut vadeden yeni bölgesel güç ilişkilerinin ve ideolojilerin pek çoğunun bir kere daha beklenmedik bir istikrarsızlık, belirsizlik ve hatta gerileme içine girdiğini belirtmek zorunda kalırdı. Bu kitabın başlıca temaları –Orta Doğu siyasî düzenindeki liderliğin doğası ve temelleri– bir kez daha havada kalmış, belirsiz, bir sonuca bağlanmamış ve her zamankinden daha karmaşık durumdadır. Dört Arap devletinde hükümet halk ayaklanmasıyla devrilmiş durumdadır, birçoğu da yediği yumrukla sersemlemiş vaziyette, ayakta kalmaya çabalamaktadır.

Arap Baharı’nın bütün karmaşasına ve heyecanına rağmen, gerçekte neyin, böyle bir değişim varsa şayet, ne kadar değiştiğini bilmek zor. Erken dönemdeki beklentilerin aksine, Orta Doğu’da bugün bölge için cesaret verici yeni olasılıklar vadeden bir Arap liderliği hâlâ ufukta gözüküyor. Türkiye de, iç ve dış politikada kayda değer yenilikler devreye soktuktan sonra, dış politikalarının Arap Baharı ve de dünyanın geri kalanı tarafından örselendiğini görmüş vaziyette. Dahası içerde, 2013 itibarıyla, Türk hükümeti AKP iktidarının olağanüstü başarılarının sonuna geldiğini düşündüren beklenmedik bir seri yolsuzluk suçlamalarına ve siyasî gerginliklere konu olmuş durumda. Başbakan vizyonunu, heyecan verici coşkunluğunu ve siyasî inceliğini kaybetmiş halde; AKP’nin müstakbel seçimlerde iktidar dizginlerini kaybetmesinin kaçınılmazlığının işaretleri var. Yine de Türkiye’nin krizleri seçim süreçleriyle çözülecektir. Dahası, bütün hengâmesine rağmen, Türkiye hâlâ, bütün o bölgelerde –ki buna Orta Doğu, Balkanlar, doğuda Asya, eski Sovyetler Birliği’nin bağımsız devletleri ve güneyde Afrika dahildir– itibar edilebilir bir modern yönetim modeli ortaya koymuş yegane devlet olarak durmaktadır.

Bu kitabın altbaşlığı “Orta Doğu’da Liderlik”tir. Pekala, liderlik derken neyi kastediyoruz? Geniş bölgeyi canlandırıp harekete geçirme potansiyeli olan *Arap* liderler mi? Yoksa olağanüstü başarıları bölgeyi değiştirmiş olan Türk liderler mi? Hatta yeni İran umudundan bile söz edebiliriz; dinamik ve yarı-demokratik bir devlet olarak, sevin ya da sevmeyin, geçmişte bölge halkına ilham kaynağı olmuş ve etkilemiş, bölgeye yeniden nüfuz ettikçe bugün de dinamik bir rol oynama ihtimali yüksek bir İran umudundan. Ya ideolojiden ne haber? Acaba bu liderlik İslamcı bir çevreden mi yükselecek, yoksa milliyetçi, hatta seküler libe-

ral bir vizyondan mı yükselecektir? Böylesi karmakarışık bir bölgede, Arap dünyasında yeni eğilimler her köşeden fırlayabilir. Bu bağlamda da Türk deneyiminin önerebileceği çok şey vardır.

Kanaatim odur ki, Orta Doğu'da onlarca yıldır doğru, tutarlı ve başarılı bir bölgesel liderlik hiç olmamıştır. “Doğru” derken kastettiğim, insanları etkileyen temel sorunlarla ilgilenen bir liderliktir; sadece insanların günlük yaşamını ve ceplerini ilgilendiren sorunlar değil, aynı zamanda bölgenin onlarca yıldır –belki bir yüzyıl, belki de daha uzun bir zamandır– içine saplandığı bataklıktan çıktığını görme arzusundan kaynaklanan duygusal ya da psikolojik açlık sorunlarına da hitap edecek bir liderlik. Sadece artan bir nüfusun beslenme, barınma, eğitim ve istihdamı gibi pratik meseleler değil fakat belki de bölgenin kim ve ne olduğu, kimliğinin, ideallerinin ve hatta ideolojilerinin ne olabileceği ve nihayet, komşularına ve dünyanın geri kalanına kıyasla dünyada nereye varmak istediği gibi konulara hitap edecek vizyon sahibi ruhanî bir liderlik.

Liderlik yokluğunun çok sayıda nedeni var. Birincisi, genelde demokrasi ve siyasi meşruiyetin olmaması. Türkiye haricinde çok az ülke devlet başkanlarının seçimle gelip seçimle gittiği demokratik bir düzen kurabilmiş durumda. Demokratik süreç olmadan halkın millî arzu ve taleplerini açık seçik dile getirip tartışması zor. İdeolojiler kalabalığı heyecanlandırabilir fakat çoğu kez bu iş iktidardaki rejimi tahkim edecek şekilde manipüle edilerek sona erer; rejimlerin çoğu halkın taleplerine cevap verme konusunda gerçek bir meşruiyet sağlamayı başaramamıştır. İkincisi, şu konularda dünyada Orta Doğu ile boy ölçüşebilecek başka bir bölge yoktur: dış müdahalelere maruz kalma, işgaller, savaşlar, füze saldırıları, enerji kaynaklarının dış güçlerce kontrolü, iç politikanın manipülasyonu ve nihayet, içerdeki grupların birbirine karşı kıskırtılması. Bölgedeki pek çok devlet zaten kendi içinde yeterince sorunla boğuşurken, bir de dış dünya –çoğunlukla Batı, özellikle de ABD– bu sorunları büyük oranda daha da azdırmış, belki de sorunu daha karmaşık hale getirmek suretiyle muhtemel çözüm sürecini zorlaştırmıştır. Bölge, vekâleten sürdürülen bir savaşın nihai küresel mücadele alanıdır.

Arap dünyası, onlarca yıldır bu dünyadaki donmuş otokrasilerin yönetimi altında büyük oranda can çekişir vaziyette kalmıştır. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından modern bir devlet olarak kurulduğu günden beri oldukça farklı bir seyir izlemiş, yoğun bir şekilde kimlik sorunlarıyla uğraşmış, başlarda (modern Türkiye'nin içinden doğduğu) Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Orta Doğu'ya tamamen sırtını dönmüştü. Gerçekten de, Ankara 21. Yüzyıl'a girinceye kadar Orta Doğulu komşularını büyük oranda ihmal etmişti. İran ise, yarı-demokratik yönetim sistemine rağmen, kendi zayıf iç yönetişimi

ve Basra Körfezi'ndeki yerleşik monarşileri korkutan, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin 35 yıldan fazla bir süre saplantılı bir şekilde gazabını üzerine çeken devrimci ideolojisi yüzünden dışlanmıştı. Aslında potansiyel olarak bölgeye verebileceği çok şeyi olan bir devlet olarak İsrail dersensiz, komşuları tarafından reddedilmekte, bölgedeki kendi *mücbir sebepler* siyaseti, komşularını aşağılaması, yerinden edilmiş Filistinlilere yaptığı ikinci sınıf insan muamelesi ve yeni-sömürgeci tutumu yüzünden, yaygın şekilde hor görülmektedir.

İşte bu nedenlerle 21. Yüzyıl'ın ilk on yılında Türkiye itibar edilebilir liderlik özellikleri bakımından eşsiz bir devlet olarak yükselmiş durumdadır. Bu formel, tanınmış bir liderlik olmaktan çok, Orta Doğu'nun o kendine özgü karakterini, kültürünü ve ilgilerini yakinen yansıtır biçimde, bir etki kullanımı, ilham kaynağı ve yönlendirme gücüdür. Bu, İranlıların *marja'-e-taklid* –bir öykünme kaynağı– dedikleri şeydir. Arap Baharı –yerleşik diktatörlüklere karşı 2011'de başlayan bir seri çok gecikmiş halk ayaklanmaları– bölge halkları için umutları yeşertmişti; oysa aradan geçen yıllardan sonra, süreç yakıtsız kalmış ve suya düşmüş görünmektedir, en azından bugün için durum budur, bir iyileşme varsa bile bu çok marjinaldir. Ancak Arap Baharı'nın yarattığı hercümerç bölgedeki düzeni sarsmış ve iktidar koltuğuna sıkıca tutunmuş, kendi tahtını korumaktan başka derdi olmayan otokratik rejimlerin, duruma göre başvurulacak aciz tuzaklarını gözler önüne sermiştir. 2013 yılında yeni seçilmiş pragmatik liderinin yönetimi altında İran, halkının gözünde daha sağlam bir siyasî temel inşa etme ve Washington'la uzlaşma arayışıyla, yeni ve değişik bir seçenek olarak yükselme sürecinde olabilir; ancak, İran'ın başkalarına herhangi bir model sunabilmesi, en iyi ihtimalle, zaman alacaktır. Yine de birçok bakımdan İran bölge halklarının özlemleriyle, öteki bölge liderlerine kıyasla, çok daha içgüdüsel bir yakın temas halindedir, her ne kadar Tahran bu özlemleri sık sık sakarca sûiistimal etmiş olsa bile. İnsan bu toplumda, başka yerde pek hissedilmeyen bir potansiyel dinamizm seziyor.

Bölgesel liderlik arayışı siyasî sistemleri, ideolojileri, ekonomileri, yönetim becerilerini, Orta Doğu kültürünün nabzını tutabilmeyi ve vizyonu test eder. Yönetişimde mâkul bir başarı, itibar edilebilir ulusal bağımsızlık, millî egemenliğin akıllı icrası ve bölgede olumlu etki; bütün bunlar önşartlardır. Liderlik ABD veya Batı'nın aradığı formda gelmeyecek, kendi yerli formunda gelecektir, zaman içinde sancılı bir şekilde kendini bulmuş olarak. Soru, Türk deneyiminin sadece bölgenin rejimlerini nasıl etkileyebileceği değil, daha önemlisi, bölge halkını nasıl etkileyebileceğidir.

Bu kitap iki paralel zaman çizelgesinin parlak hikayesini anlatıyor: birincisi, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidardaki 12 yılı. AKP'nin

onyılı, muhtemel hızlı düşüşüne tanık olacağımız yıllarda partiye ne olursa olsun, gerek iç gerekse dış politikada Türkiye'yi yeni bir rotaya sokmuştur –temel özellikleri itibariyle kesinlikle geri döndürülemez bir rotadır bu. Kitap aynı zamanda 2010 sonlarında başlamış olan Arap Baharı'nın seyrine bakıyor. Bu iki konu bir anlamda birbirinden ayrı ancak birbiriyle çok yakından bağlantılı konulardır. Modern Türkiye devleti daha önce hiçbir zaman Orta Doğu'daki gelişmelerle bu kadar ilgilenmemişti. Türkiye'nin Orta Doğu ile etkileşimi öğreticidir. Kitap birbirini güçlü şekilde etkilemiş her iki alanda çarpıcı ve hızlı bir değişimin meydana geldiği on yılı birazcık aşan bir döneme bakmaktadır. Ardından ikinci bir on yıllık döneme –2013'ten 2020'ye ve ötesine– zemin hazırlamaktadır, ki bu dönemde daha önceki dönemin olayları birbirini kuvvetle etkilemeyi sürdürecektir. Ne Türkiye, ne İran, ne de Arap dünyası bundan sonra aynı kalacaktır. Dünya da, bundan sonra asla bunlarla daha önce yaptığı tarzda ilişki kuramayacak, neo-emperyalist ayak oyunları ile oyalayamayacaktır.

Ne kadar başarılı olursa olsun, iktidardaki bütün siyasî partilerin ömrü, bir noktada sona ermek durumundadır; biriken hataları ve başarısızlıkları, halkın değişen tercihleri ve ihtiyaçları ve nihayet halkın gözünde memnuniyet ve güven kaybı sonucunda hakim konumlarını kaybedecek, yerlerini seçimler sonucu iktidara gelen yeni bir partiye bırakacaklardır. AKP şu anda böyle bir düşüş sürecindedir. AKP'nin bittiğini söylemek için daha çok erkendir zira parti hâlâ kayda değer oranda sağlamlık kalıntılarını korumaktadır ve karşısında ümit vadeden anlamlı bir siyasî muhalefet yoktur. Gerçekten de, AKP'nin iktidardaki başarısı bir sürprizdir –başlangıçta çoğumuzun tahmin edebileceği bir şey değildi bu. Partinin dönüm noktası niteliğindeki ciddi başarıları etkileyicidir ve değerlendirilmek üzere ortada durmaktadır.

Bu kitap olayların bir kronolojisi de, geleneksel bir tarih kitabı da değildir; daha ziyade bu fevkalâde önemli on yılın anahtar konularını kavramak derdindedir. Yazarın 50 yılı aşkın bir süredir izlemekte olduğu derin siyasî ve kültürel akımlara ilişkin hissiyatını yansıtmaktadır. Mümkünse bölge hakkında bazı taze düşünme yolları –çoğunlukla Batılı ve özellikle Amerikan anaakım Orta Doğu analizlerinden farklı bir yaklaşım– önermektedir. Batılı analizlerin pek çoğu mahiyet itibariyle fena halde ABD-merkezli olup, ABD politika tercihleri ve hedeflerine endeksli yargılarda bulunmakta, buna uygun sonuçlar çıkarmaktadırlar. Bizzat bölgenin halkları ve devletlerinin tutumları, değerleri, bakış açıları, endişeleri ve içsel mantığını yansıtacak bakış açıları önermekten acizdirler. ABD'nin bu konuda bu kadar yanılmasının bir sebebi budur. Dünyanın yegane süpergücü bölgesel tutumlara nadiren kulak asmak-

tadır –bir süpergücün kendi iradesi ve gündemi karşısında bunun hiç de önemi olmadığı inancıyla yapmaktadır bunu.

Oysa bölge uyanmıştır ve ABD-merkezli bakış açısı daha önce hiç olmadığı kadar az amaca uygun –hatta tehlikeli biçimde yanıltıcı– hale gelmiştir. Uzun zaman istihbarat işlerinin içinde olmamın bana kazandırdığı bakış açısına göre, ABD’nin bölgeye bakışı bölgesel realitelerden giderek daha fazla uzaklaşmış, yalnızlaşmış, gittikçe kafası karışmış, kifayetsiz bir süpergüç olmanın fantezilerine dalmış görünmektedir. ABD politikaları hiç olmadığı kadar dar Amerikan bakış açılarına ve iç siyasetin baskın etkisine dayanmakta olup, çoğu kez obsesif bir şekilde İsrail (iyi) ve İran (kötü) üzerinden basit kutuplaştırmalar etrafında dönmektedir; bölgesel dinamikleri anlamaktan uzak, yahut bölge halklarının (rejimlerin değil) özlemlerine dönük herhangi bir empati kurmaktan yoksundur. ABD politikası bu sebeple bölgesel dinamikleri anlama konusunda beklentilerin gerisinde kalmakta, bundan dolayı da kendi ilan ettiği amaçlara ulaşmada –bölgenin gözünde– başarısız olmaktadır. Bütün bunların büyük maliyeti ve günahı, feci sonuçlar doğuran ABD’nin on yıllık Orta Doğu politikalarının açıkça ortaya koyduğu üzere, ABD’nin boynunadır.

Bu arada başka türlü olsa çoğu kez yüzeysel, dış görünüşe göre ele alınacak, bundan dolayı da daha derindeki eğilimleri karartan olayların ardındaki gerçeklere ilişkin biraz derin bir tarihsel, kültürel, jeopolitik ve hatta psikolojik arkaplan sağlamayı arzu ediyorum. Birçok bakımdan, “ulusal güvenlik araştırmaları” tarzının varsayımlarına ve ABD dış politikasının dayandığı –dış olayların nasıl ele alınacağını belirleyen anahtar unsur ABD çıkarlarıdır ve politikanın anahtar enstrümanı *icbar edici güçtür (force majeure)* diyen– “realist” geleneğin varsayımlarına meydan okuyorum.

Kitap kabaca altı kısma ayrılmıştır. İlk önce geride bıraktığımız on yıllık dönemde bölgede ve dünyada meydana gelen değişimin geniş anlamda doğasına, özellikle de daha evvelki jeopolitik hesapları değiştiren bir olgu olarak ABD gücü ve etkisinin azalmasına bakıyoruz. İkinci olarak, Osmanlı İmparatorluğu dönemine geri giderek, Hilafet ve özellikle bölgesel liderlik ve güç konusunda başlıca meşrulaştırıcı faktör olarak İslamın rolü bağlamında bölgenin Orta Doğu’da liderliği nasıl algılandığına bakıyoruz. Bugün daha modern bir liderlik anlayışı bağlamında milliyetçilik ve siyasal İslam bu denklemde nasıl bir etkileşim gösterir? Üçüncü olarak Türkiye’de AKP’nin iktidarda olduğu dönem olan 2002’den beri Türkiye’de meydana gelen çarpıcı değişimlere bakıyoruz. Özellikle İslamın rolüne, İslamî siyaset, ordunun değişen rolü ve nihayet sosyal ve iktisadî faktörlerce uyarılan demokratikleşmenin gelişmesi gibi konular üzerinde odaklanıyoruz. Bu deneyimlerin Orta Doğu’nun öteki bölgelerini de doğrudan ilgilendirdiğini öne sürüyoruz.

Kitabın ikinci yarısı Arap Baharı'nı, bunun yarattığı uluslararası krizlerin niteliğini, rekabet halindeki temsili çıkarların anaforunu ve Türkiye'nin bu süreçle olan ciddi ilişkisini ele alıyor. Burada özellikle Sünnî "İslamcı meydan okuma" (bilhassa Müslüman Kardeşler) olgusunun mahiyetini irdeliyor, ardından da "Şia tehdidi" denen şeyin ne olup ne olmadığını inceliyoruz. Son olarak, Orta Doğu'nun öteki kısımları için Türk deneyiminin içerimleri de dahil olmak üzere, gelecekte etkili olacak başlıca eğilimlere bakıyoruz.

Kitapta öne sürdüğüm, pek aşına olunmayan argümanlardan birkaçı şöyle:

- Bugün Orta Doğu'daki temel *ideolojik* kavga esas itibariyle, Batı'da popüler biçimde karakterize edildiğinin aksine, *sekülerizm (laiklik)* ile *İslamcılık* arasında değildir –her ne kadar bu da ilginç bir konu olsa da. Bu *gerçekte Sünnîlik ile Şiîlik arasında* bir kavga da değildir. Asıl kavga *Sünnîliğin bizzat kendi içindedir*. Dahası, tahmin edileceği gibi radikal cihadi İslam ile muhafazakar Suudî İslamı arasında bir kavga da değildir bu; daha ziyade "*demokratik İslamcılık ile Müslüman otok-rasi*" arasında bir mücadeledir. [Düşüncenin bu kısa ve özlü ifadesi konusunda ABD Büyükelçisi Chas Freeman'a teşekkür borçluyum.]
- Kuvvetle muhtemeldir ki, Türkiye ve İran belirli bir süre bölgede iki dominant ve dinamik güç olarak yükselecek; iki ülke, her zaman samimî olmasa da, sağlam, işleyen ilişkilerini muhafaza edecektir.
- Popüler beklentinin aksine, bir zamanlar Orta Doğu'da ABD ile yakın ilişkileri olan iki ülke –Türkiye ve Suudî Arabistan– gelecek on yıllık dönemde Orta Doğu siyasetinde iki rakip ideolojik *kutupbaşını* temsil edebilirler. (Yaygın olarak söylenenin aksine İran ile Suudî Arabistan *değil*.)
- Bölgesel *jeopolitik* rekabet devam edecek, alttan alta mevcudiyetini koruyacak, ideolojiye ve (Sünnî-Şiî arası) mezhepsel denem kapışmalarına her zaman baskın çıkacaktır.
- Sol, gerek seküler gerekse İslamcı kisvesiyle, çok uzak olmayan bir gelecekte kayda değer bir popülist güç olarak yeniden yükselecektir.
- Biz Batı'dakiler bölge halklarının tutumları, değerleri ve özlemlerinin artan gücünü, günahı kendi boynumuza olmak üzere, ihmal ediyoruz.

KISIM I

KÜRESEL JEOPOLİTİK DEĞİŞİM

21. Yüzyıl Orta Doğu'yu pek dostane karşılamamıştır. El-Kaide'nin 11 Eylül 2001'de ABD'ye saldırılarıyla başlamış; ardından bölgede halen devam eden ABD savaşlarını başlatmış olan Amerikan "Terörizme Karşı Küresel Savaş" ilânıyla devam etmiştir; sözkonusu on yıl kaotik "Arap Baharı"nın başlamasıyla kapanmıştır. Arap Baharı başlangıçta yeni umutlara ve gelecek planlarına kapı aralamıştı. Ancak bu süreç aynı zamanda sonuçları tahmin edilemeyen karmaşık yeni siyasî dinamiklerin de kapağını kaldırmış oldu. Bir sınamaya, altüst oluş ve şiddet dönemi oldu fakat bu mutlaka olumlu bir değişim dönemi anlamına gelmedi; gelecek vahim ve çalkantılı görünüyor.

Uzak diyarlar, karmaşık mücadeleler, müphem amaçlar, saf değiştiren düşmanlar –dikkatli gözlemciler için bile takibi zor şeyler bunlar. Ama işte aynı bölge her gün haberlerde, manşetlerde, sürekli olarak dramatik ve kanlı olayların araya girmesiyle değişen gündemleriyle karşımıza çıkıyor. Kaybedilecek şeyler büyümesine rağmen Batı, bölgenin hayati siyasî yörgünlerini kavramakta yavaş davranıyor. Farklı kanatlardan gözlemciler bölgenin nemenem bir yer olduğu konusunda kendi yorumlarını dile getireceklerdir; ancak politikalarının başarısızlığına bakılırsa analizlerinin isabetli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu başarısızlıkları sürekli hale getirmenin maliyeti –başarısız savaşlar, terörizm, insanî krizler, yükselen gerilimler– yüksektir. Bu kitap, sözkonusu karmaşık meselelere, daha akılcı ve etkili şekilde ele alınabilecekleri umuduyla, bir anlam verme çabasıdır.

Orta Doğu baştan başa, ideolojik, stratejik, etnik ve sekteryen (mezhebi) gücün yeniden yapılanacağı çok ciddi yeni bir arayış sürecindedir. Bazı açılardan bu değişimler epey gecikmiştir –bölgenin geniş çaplı bir krize saplanması önemli bir nedeni budur. Bütün bu kaleydoskopik* değişim sürecinde, Türkiye hâlâ yegane istikrarlı, dinamik, demokratik ve müreffeh ülke olarak durmaktadır; işleyen ulusal kurumlarıyla, bugün için Müslüman dünyadaki kendi ayakları üzerinde durabilen tek ciddi modern yönetim modeli olarak.

* Sürekli değişir haldeki, oynak. (çn)

YENİ BİR ORTA DOĞU UYANIŞI

 RTA DOĞU'NUN SEMBOLLERİ, İMAJLARI VE OLAYLARININ GÜCÜ beni ilk cezbediği zaman henüz 17 yaşındaydım. Şimdi artık bölgeyi izlediğim, araştırdığım ve yaşadığım yarım yüzyıla geri dönüp bakıyor ve soruyorum, gerçekten değişen bir şey var mı?

Bir anlamda *plus ça change, plus c'est la même chose* ifadesi Orta Doğu için de aynen söylenebilir: değişime rağmen, gerçekte değişen bir şey yok. En azından yüzeyde durum bu. Düzenli şiddet patlamalarına rağmen Arap dünyası, başarısızlıkları, periyodik kaos nöbetleri arasında gidiş gelişleri, beter otoriteryenizmi ve de görünür donmuşluğundan oluşan bataklığa saplanmış halde kalmıştır. Onlarca yıldır Arap devletleri liderlik ya da vizyondan yoksun. Yüzeyin altında, tabii, sosyal değişme sessiz sedasız süzülmeği sürdürüyor fakat sistemin tepesindeki yaşlı egemenler neredeyse değişmez demirbaşlar olarak kalmaya devam ediyorlar. Duayen gözlemciler şayet, bu bitkin ve kısır statüko acaba bir gün gelir de değişebilir mi diye merak ediyorlarsa, bunu onlara çok görmemek gerekir.

Hal böyle iken, 2010 yılı sonlarında, Arap Dünyası beklenmedik şekilde sallanmaya başladı. Yerleşik diktatörlükler ve baskıcı devlet aygıtı altında geçen onlarca yıldan sonra zemberek âniden boşaldı –bu defa başka bir savaş ya da askerî darbeyle değil fakat küçük bir üzücü olay sonucu. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'un bir taşra kasabasında, çaresiz bir seyyar satıcı yerel belediyenin önünde kendini yakarak kurban etmek gibi dehşet verici bir eyleme girişti –bitmek bilmez bürokratik aşağılamalar ve katı bir polis devletinde geçimini sağlamaya çalışırken çektiği berbat sıkıntılar karşısında verdiği vahim bir tepkiydi bu.

Bu olay kasabanın dışında ya da bütün Tunus'ta, hele hele bütün bölgede pek duyulma ihtimali olmayan bir olaydı. Ancak bu gencin ölümü

aslında olağanüstü bir katalizör, bir kırılma noktası oldu. Bu özel hadise kamuoyunda beklenmedik bir yankı buldu ve çoktandır bastırılan öfke, hayal kırıklığı, ümitsizlik ve bitip tükenmek bilmez baskıların patlama noktasına getirdiği Tunus halkının toplumsal tepkisine kapıları araladı. Ve, şaşırtıcı biçimde, birkaç hafta içinde bu trajik görüntünün yankıları ta başkanlık sarayına kadar ulaşarak, Tunus'un uzun zamandır iktidardaki güçlü adamı Zeynel Abidin Bin Ali'yi tahtından indirdi. Deneyimli Orta Doğu gözlemcileri, bendeniz dahil, Tunus'un görünüşte istikrarlı polis devletinin, bölge çapındaki halk ayaklanmaları yangınlarının fitilini ateşleyecek ilk kıvılcım yeri olabileceğini asla tahmin edemezdi. İşte bu yangınlar sekiz ay içinde Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'deki muhkem dört Arap diktatörlüğünün çökmesine yol açmıştır.

Süreç burada da bitmemiştir. Suriye ve Bahreyn'de de rejimler salanmaya başlamıştır. Radikal değişim kokusu Fas ve Ürdün'de liderleri alelacele kozmetik değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Libya olaylarının zircirleme reaksiyonu Mali'yi etkilemiş, içine düşülen kaos bölgeye yayılmıştır. Cezayir endişelenmeye başlamıştır. Ve bizzat Suudi Arabistan Krallığı da el-Suud yönetimini sarsacak popüler değişim ihtimali karşısında panik işaretleri göstermiştir; Suud kralı karşı önlem olarak alelacele –yanında bazı sopalar da savurmayı ihmal etmeden– bol miktarda havuç ikram etmiştir. Ve tabii Amerika'nın başı çektiği, yan etkileri bölgede bugün de devam eden iki savaş, on yıl süren mücadeleler sonunda, Irak ve Afganistan'da rejimleri devirmiştir. Dahası Washington'ın tüm bu dönem boyunca ağzından düşürmediği laf “küresel terörizmi bitirmek” olduğu halde, küresel cihatçılar esasen kendilerini toparlamış, Afganistan'da gerilemelerine ve mürşitleri Usame Bin Ladin'in ölümüne rağmen oradan tüymüşler, Orta Doğu boyunca yeni eylem alanlarında mücadeleye devam etmek üzere yeniden bir araya gelmişlerdir.

Batı basını öteki bazı ülkelerde daha önce meydana gelen demokratik halk ayaklanmalarına bakarak bu Arap hadiselerini hemencecik “Arap Baharı” olarak adlandırmıştır. Halbuki “bahar” yeniden kış ile noktalanacak kaçınılmaz bir mevsimsel döngü ima eder. Ayrıca bu terim bu hareketlerin uzun dönemde nereye doğru gittiklerini isabetle tahmin etmez. Ben “Arap Uyanışı” terimini çok daha tercih ederim fakat popüler medyada bahar imajı yaygın kabul görmüş durumdadır. Ne ad verirsek verelim, Arap Baharı 1960'larda Arap dünyasını silip süpürmüş Arap milliyetçi hareketleri dalgasından beri en önemli olaylar silsilesini zincirlerinden salıvermiştir. Söz konusu olaylar çoğu İngiliz ve Fransız sömürge güçleriyle yakından bağlantılı eski geleneksel monarşik rejimler neslinin çöküşüne tanıklık etmişti.

Arap dünyasındaki bu dramatik olaylar dizisinin patlaması dünyayı sürpriz bir şekilde yakalayınca, Arapların hemen kapısının eşliğinde daha sessiz, daha uzun, daha tedrici ama daha derinden giden başka bir dönüşüm gölgede kalmıştır: Türkiye'nin önemli bir bölgesel güç olarak yükselişi. Orada, geçen çeyrek asır boyunca, daha yoğun olarak da 21. Yüzyıl'ın ilk on yılında, cesur bir değişim ülkeyi siyasî, toplumsal, kültürel ve ekonomik olarak dönüştürmüştür. Ülkenin, özellikle de siyasal İslamın etkisi altında yaptığı başlıca iç ve dış politika değişiklikleri bu kitabın ana konularından biridir. Bu değişikliklerin bütün bir İslam dünyası için derin içerimleri bulunmaktadır.

Geride bıraktığımız on yıllık dönemde Türkiye'deki bu daha sessiz sakin gelişmeler esasen önem olarak Arap dünyasındaki gelişmeleri çok geride bırakır –bunlar da çarpıcıdır ama daha vaatlerini gerçekleştirmiş değildir. Dahası, geçtiğimiz on yılın Türk başarıları ile daha yakınlarda ortaya çıkmış olan Arap Baharı'nın bastırılmış özelemleri arasındaki anlamlı ilişkiyi not etmeyi kim ihmal edebilir?

Türkiye Arap Baharı'nın açık ve yakın kıvılcımı değildi fakat Orta Doğu'ya komşu bir Müslüman ülkede meydana gelmiş başarılı bir değişimin canlı bir örneğini sunmuştu. Türkiye'nin yükselişi değişim özlemiyle dolu Arap halklarına yeni umutlar, bakış açıları ve umutlar aşılmalıdır. Ülkenin harikulade evrimine nezaret etmiş olan iktidardaki *Adalet ve Kalkınma Partisi* (AKP) Türkiye'nin gerek iç gerekse dış politikadaki değişiminin temel taşıyıcısı olmuştur. Ancak iktidarda kaldığı muhteşem bir on yıllık dönemden sonra, 2012 yılı itibariyle AKP nihayet ciddi yıpranma belirtileri göstermeye başlamıştır. İslamcı kökleri olan bir parti olan AKP, Türk tarihinde bütün seçilmiş partiler içinde en uzun süre iktidarda kalanıdır. Her ne kadar parti kaçınılmaz bir tükenme noktasına erişmiş ve yeni seçimlerde yenilgi değilse bile ciddi bir zayıflama ile yüzyüze olsa da, iktidarı süresince gösterdiği performans olağanüstüdür. Bıraktığı miras halihazırda gerek içeride gerekse dışarıda güçlü ve kalıcıdır. Türkiye geri dönülmez biçimde değişmiştir. Partinin gerilemesi –ki eninde sonunda büyüsunü kaybeden birçok başarılı partinin durumu çoğunlukla budur– ciddi iç politika krizlerini tetiklemeye başlamıştır. Fakat bu krizler, ne kadar karman çorman olsa da, hemen hemen kesin bir şekilde mevcut demokratik kurumlar aracılığıyla çözülecektir –dünyadaki pek çok ülke için aynı şeyin söylenemeyeceği bir olgu.

Böylece, gerek AKP'nin başarıları ve gerekse ilerde er geç olacak olan düşüşü ve siyasî yenilgisinde, Türkiye bir önderdir. 2002'de yeni hükümetin işbaşına geldiği günden beri Orta Doğu'nun her tarafında ciddi

şekilde dikkat çekmiş ve hakikî bir saygınlık kazanmıştır. Ankara, on yıl önce pek kimsenin tahmin edemediği yollarla Arapların meseleleriyle derinden ilgilenir hale gelmiştir. Eşit derece önemli olmak üzere, Türkiye'nin Batı'daki profili ve itibarı da çarpıcı biçimde değişmiştir. Bu bir ironi olsa da, bağımsız düşünen, artık kendini yalnızca bir "Batılı müttefik" olarak tanımlamak istemeyen bir Türkiye, bugün Batı'da tarihte hiç olmadığı kadar saygı görmekte, dikkat çekmektedir. Bir anlamda şu da söylenebilir ki, Arap Uyanışının kökleri Türk örneğinde yatmaktadır; bugün Arap dünyasındaki otokrasiye karşı yükselen halk ayaklanmalarının peşinde olduğu hedefleri Orta Doğu'da başarmış olan tek ülke Türkiye'dir. Kendi tarihsel kimliğini yeniden canlandırmış, Orta Doğu'ya onyıllardır –hatta yüzyıllardır– egemen olan Avrupa –veya Amerika– temelli küresel düzene karşı kamuoyunun görüşlerini ve hedeflerini demokratik süreç üzerinden yeniden şekillendirmiş ilk ülke, Türkiye'dir.

Bu kitapta Türkiye'nin değişim yörüngesinin bir bütün olarak Müslüman dünya için çığır-açıcı olduğunu öne sürüyorum. Türkiye formal anlamda herhangi bir şekilde Arap dünyasının lideri olamaz; fakat değişim bağlamında birçok hayati açıdan gerçekte kalabalığa liderlik eden ülke budur. Bu tecrübe öteki Müslüman devletlerin –belki daha başkalarının da– üzerinde ciddi etkiler doğurmadan kalmaz. Bu meselede tarihin yargısını verirken bakacağı kriter işte budur, yoksa AKP'nin azalan siyasî gücü ve becerilerinin karman çorman nihaî akıbeti değil.

Batı doğal olarak Türkiye'ye Batılı bir gözlükle bakma eğilimindedir. Batılılarca belki de daha az bilinen şey, Türkiye'nin birçok açıdan Avrupa'nın olduğu kadar Asya'nın da parçası olduğudur. Türkiye'nin dili ve etnik kökleri oldukça Asyalıdır, Doğu Sibirya'nın geniş yüksek platolarından neşet etmiştir. Türk dili yapı ve sentaks olarak Arapça, Farsça ya da Avrupa dillerinden ziyade Japoncaya yakındır. Şunu da unutmayalım ki İstanbul'u başkent edinmiş Osmanlı İmparatorluğu, dünyadaki en büyük ve en uzun ömürlü Müslüman imparatorluktu, etkisi Asya'ya olduğu kadar Orta Doğu'ya ve Balkanlar'a da uzanıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda çöküşüne kadar dünyanın en son büyük çok-uluslu imparatorluklarından biriydi.

Bu kitapta yapılan analizin önemli bir kısmı Türkiye'ye yöneliktir. Türkiye ile Arap dünyası ve bölge arasındaki halihazırda süregelen yeni karmaşık etkileşime bakılmaktadır –modern Türkiye için oldukça yeni bir deneyimdir bu. Batılılar Türkiye'yi nereye yerleştireceklerini hiçbir zaman tam olarak bilemediler: bir NATO üyesi olarak Batılı bir devlet midir? Yahut, Müslüman bir ülke olduğu için, Orta Doğu'nun bir par-

çası mıdır? Ya da sadece kendine özgü bir ülke midir? Gerçekten de Türkiye'yi Batı'nın parçası kabul etmek için birtakım nedenler vardır. Ancak böyle bir görüş sınırlı ve yanıltıcıdır. Türkiye sadece bir Batılı ülke olmaktan çok daha fazla bir şeydir. O aynı zamanda bir Orta Doğu ülkesi, bir Balkan ülkesi, bir Akdeniz ülkesi, bir Karadeniz ülkesi, bir Kafkasya ülkesi ve bir Avrasya ülkesidir; şimdilerde ise Afrika ve Latin Amerika'ya ilgisi artmaktadır. Konuyla daha ilgili olmak üzere, Türkiye artık *kendisini böyle*, artan küresel ilgi ve iştirakleri olan bir devlet olarak *görmektedir* –öncüsü olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden beri hiç yapmadığı bir şeydi bu. Bu Türk tecrübesinin Orta Doğu'da *liderliğin geleceği* ile ne ilgisi vardır? 21. Yüzyıl'da Orta Doğu'nun bugün bulunduğu önemli kavşakta bölgesel liderlik ne anlama gelmektedir? Acaba bölge kendi içinde kültürel ve jeopolitik uyumluluğu olan bir bölge hüviyetinde midir? Orta Doğu'da liderlik geleneksel olarak nasıl bir görüntü arz etmiştir? Hâlâ İslamla mı, milliyetçilikle mi, yoksa her ikisiyle de irtibatlı mıdır? Ve nihayet, acaba “yeni” bir Müslüman dünyanın yükselişi bağlamında potansiyel yörüngeler imâ eden ipuçlarını geçmiş yüzyıllarda bulabilir miyiz?

Türk tecrübesi bu gelişmelerle çok yakından irtibatlıdır. 2002'de iktidara geldiğinden beri AKP birçok alanda cesur yeni adımlar atmıştır: komşularla daha önce görülmemiş yeni bağlar; ekonomiyi dışa açıp dörde katlamak; vatandaşlarının millî gelirini ikiye katlamak; Asya, Afrika ve Latin Amerika ile olan diplomatik ve ekonomik ilişkilerde ciddi açılımlar, sivil siyasete müdahale etmeme konusunda ordunun ehlileştirilmesi; İslamın toplumsal hayattaki rolü konusunda daha ilerici bir vizyon benimseme; bölgesel bir Müslüman kimlik inşası gayretleri; yeni bir Orta Doğu/Asya düzeni şekillendirme emelleri; dış politika düşüncesinde yeni kararlı bir bağımsızlık; Türk yumuşak gücünün Orta Doğu'ya yayılması; çağdaş küresel meselelerin çoğuyla aktif olarak ilgilenme; devlette demokratik katılımın derinleşmesi; yakıcı bir iç mesele olarak Kürt Sorunu'nun çözümü yolunda atılan ciddi adımlar; ve kazanılan yeni bölgesel itibar. Türkiye çok doğru şeyler yapmıştır; dünyanın büyük bölümü bunları seyretmekte, Orta Doğu'nun kalan kısmının büyük bölümü ise imrenmektedir.

Türk tecrübesi birdenbire Arap Baharı ile daha bir ilgili hale gelmiştir. Hiç beklenmedik gelişmeler olan bu olaylar, Ankara'yı yeni sorunlarla, nahoş seçeneklerle yüzyüze bırakmış, hatta ayaklarını birbirine dolaştırmıştır. Arap olayları kontrolden çıktıkça bu defa ülkenin kendi içinde Türkiye'nin bu karman çorman olayların ne kadar içinde olduğu konusundaki endişeler büyümeye başlamıştır. Dahası Orta Doğu'da

Türkiye'nin yeni aktivizminden bütün Arap devletleri hoşnut değildir. Bununla birlikte Türk tecrübesi doğrudan doğruya bölge *halklarına* ve onların siyasî ve ekonomik ilerleme gayretlerine hitap etmektedir. Bugün gerek Araplar ve gerekse Türkler ortak özlemler ve yeni bir bölgesel bilinç yaratma bakımından birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedirler –bunun küresel içerimleri vardır.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, tüm bu olaylar daha önemli bir perde arkası ortamda meydana gelmiştir –bütün bir küresel siyasî düzenin niteliği ve yapısında temelden bir kayma ortamında. Amerikan gücü ve etkisinin kesin bir düşüş yaşadığına, buna uyumlu bir uluslararası oyuncu olarak Avrupa Birliği'nin zayıflamasına, ürkekliğine ve yeni bir içe bakışının [introspeksiyon] eşlik ettiğine, Çin gücünün yükselişine, eşanlı olarak da –Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan BRIC ülkelerini de kapsayan– G-20 yeni bölgesel güçlerinin yükselişine şahit olduk. Türkiye, ki bugün dünyanın 15. büyük ekonomisidir, yeni orta büyüklükteki güçlerin oluşturduğu G-20 listesinde. Ülkenin giderek artan özgüvenli tavırları bu yeni statüsünü yansıtmaktadır.

Arap Uyanışı aynı zamanda Batılı hegemonya ve kontrole karşı Müslüman dünyada iki-üç yüzyıldır süren anti-emperyalist mücadelenin ardından sahneye çıkmıştır. Bu mücadele, ki henüz bitmemiştir, olayların göbeğindeki anahtar popüler dürtülerden biridir –“post-kolonyal” [sömürgecilik sonrası] Batı bunun tam farkında olmasa da. Dünya Müslümanları topluluğu anlamına gelen Ümmetin içinde, kültürel kendine özgülük konusunda giderek büyüyen bir öz-şuurluluk sözkonusudur. Bu topluluk 16. veya 17. Yüzyıl'da bir tarihte başlamış olan Batılı saldırgan güç karşısında, saldırıya maruz kalan tarafta yer aldığı gayet iyi farkındadır. Gerçekten de, o donuk Arap dünyasını yaratan koşullardan birçoğunun –ama kesinlikle hepsinin değil– izi, Batılı emperyal hakimiyet dönemine kadar sürülebilir. O dönemde atılmış olan kurumsal, jeopolitik ve duygusal tohumlar bugün hâlâ problematik olmaya devam etmektedir.

O halde, bu, Türk Rönesansı ve Arap Baharı'nın ortaya çıktığı sahenin perde arkasıdır. Orta Doğu kendini yeniden keşfetme ve yeni küresel ortamda karakterini yeniden tanımlamaya çabaladıkça da bunun yansımaları büyümesini sürdürecektir. Bölgenin jeopolitiği ciddi biçimde değişmektedir; yeni güçler, yeni liderler, yeni bakış açıları, devrim ve karşı-devrim, demokratikleşme ve demokrasinin katli, yeni çekişmeler, yeni fay hatları ve yeni gerilimler yükselmektedir. Bütün bu olan biten içinde Müslüman kimliğinin ya da kimliklerinin doğası nedir? Müslümanlar nasıl yönetilmeyi talep edeceklerdir? Ve de daha

çok-kültürlü, çok-kutuplu bir dünyada onların küresel yönelimi ne olacaktır? Her ne kadar Arap Baharı demokratikleşme yönünde daha silip süpürücü ve kalıcı kaymalar ummuş olan birçokları için hayal kırıklığına uğraticı olabilirse de, olayların etkisi halihazırda bölgenin mantalitesini değiştirmiş durumdadır ve geçici olarak bastırılrsa da, tamamen eskiye döndürülmesi imkansızdır. Daha sadece yolun başındayız.

KÜRESEL GÜÇ KAYMASI

ŞAYET ORTA DOĞU HALKLARI BİR YANDAN BAŞLARINDAKİ UZUN ÖMÜRLÜ diktatörlüklere karşı içerde özgürlük mücadelesi veriyorlarsa, bir yandan da uzun zamandır devam eden dış müdahalelere, hatta hegemonyaya karşı özgürlük mücadelesi vermektedirler. Bu mücadeleler bugün yeni bir bağlam içinde cereyan etmektedir: bir küresel güç kayması. Geniş anlamda Doğu'nun üzerindeki Batı hakimiyeti, daha önce olmadığı kadar, bir yüzyıl hatta daha uzun bir süredir geri çekilmekte; Batı'nın uzun süren küresel hegemonyasının yükselişi tersine dönmektedir. Olayların hemen perde arkasında –zaman zaman açıkça anti-Batıcılık yansıtır biçimde– Doğu'nun yüzlerce yıldır Batı'ya karşı beslediği çelişik duygular birikimi yatmaktadır. Arap milliyetçi hareketleri, siyasal İslamın yükselişi, devrimci İran'ın rolü, İslam adına radikal cihadî hareketler ve terörizm olgusu –bütün bunların bu birikimde kısmî payı vardır.

Bugün Batı'da “Doğu'nun yükselişi” denince tabii ilk önce aklımıza Çin geliyor. Erken 21. Yüzyıl'ın en çarpıcı jeopolitik hadisesi Çin'in yirmi yıldan daha az bir süre içinde ekonomik, diplomatik ve askeri gücünün büyüyüp gelişmesidir. Bu değişimler Çin'in bir önceki yüzyılı ışığında daha kayda değer hale gelmektedir –kaosa düşmüş, Mao Zedong'un katastrofik [sonu felaketle biten] komünizm vizyonu altında girilen dogmatik, şiddetli ve feci sonuçlar doğurmuş ekonomik ve sosyal deneylere maruz kalmış bir ülke. On milyonlarca insanın yerlerinden edilmesine ve ölümüne yol açan bu tecrübe, aslında Orta Doğu'nun çektiği sıkıntıların hepsinden çok daha kötüydü. Şu anda Hindistan da yükselen bir Asya gücüdür. Yeni Delhi'nin genişleyip yayılan, adem-i merkeziyetçi, karman çorman ve yaratıcı demokratik düzeninin Çin'in tepeden inmesi, melez otoriteryen sistemine üstün olup olmadığını zaman gösterecektir. Ancak önümüzdeki yaklaşık bir on yıllık zaman zarfında söz-

konusu iki Doğulu güç, ekonomik olarak Batı'yı gölgede bırakacaktır. Ekonomik güç ise jeopolitik etkiyi besler. Bugün artık yeni ülke grupları Amerika Birleşik Devletleri tarafından geçen yüzyılda düşünülüp tasarlanmış olandan daha farklı, alternatif bir yeni dünya şekillendirmek peşindedirler.

Yeni ekonomik güçlerin yükselişi dünyayı, yaşam standardında daha büyük bir yakınsamaya doğru, yavaş ama sağlam bir patikaya sokmaktadır –bunun da uzun vadeli siyasî içerimleri sözkonusudur. *Financial Times*'ın yazdığı gibi:

Bu yakınsama bize sürpriz gelmemelidir. Görece fakir ülkeler, gelir düzeyindeki –Endüstri Devrimi'nin başlarında Batılı ekonomilerin verimlilikte daha önce örneği görülmemiş sıçramalar yaptığı zaman ortaya çıkan– muazzam sapmaları şimdilerde düzeltmektedirler. Neredeyse 200 yıl sürmüş olsa da, bu, doğal olandan bir sapma haliydi. En çok sayıda insan için en büyük refahı arzu eden tarafsız bir gözlemci için, bu trendin tersine dönmesi iyi bir haberdir.¹

Mart 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın bir yıllık raporunda şu gözleme yer veriliyordu:

150 yıldır ilk defa, gelişmekte olan dünyanın üç önde gelen ekonomisinin, Brezilya, Çin ve Hindistan'ın toplam üretimi, Kuzey'in kıdemli sanayileşmiş güçlerinin –Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin– toplam GSYH'larına hemen hemen eşittir. Bu olgu küresel iktisadî gücün çarpıcı bir yeniden dengelenmesi anlamına gelmektedir.²

ANTI-BATICILIĞIN [BATI KARŞITLIĞININ] DOĞASI

Anti-Baticılığın karakteri de zamanla değişmiştir. Batılı olmayan dünyanın son yüzyılları büyük ölçüde, Batı'dan ulusal bağımsızlığın kazanılması mücadelesini ve eski zayıf devletlerin uluslararası düzende şeref ve haysiyetini yeniden kazanma arayışının hikayesini anlatmıştır. “Bağımsızlık” elbette ki görelî bir kavramdır. Her ne kadar sömürgeci kontrol altındaki ülkelerin çoğu 20. Yüzyıl'da eninde sonunda eski patronlarından kâğıt üzerinde siyasî bağımsızlıklarını kazanmayı başarmışlarsa da, yeni kazandıkları bağımsızlık pek umdukları gibi bir şey olmamıştır. Bir sömürgeci ötekine, eski sömürgeci güç, eski sömürgeci üzerindeki ciddi etkisini sürekli kılacak siyasî ve iktisadî altyapılar kurmuştur. Yerel iktidar seçkinleri çoğu zaman merkeze bağımlı durumdaydı; merkez ülke, yeni devletin fena halde kırılğan olduğu hayatî ekonomik bağlantıları istediği zaman manipüle edebiliyordu. Merkez ülke eski sömürgelerine karşı devamlı siyasî ve askerî müdahalesi ‘va-

kayı âdiye'dendi; esasen, şu veya bu biçimde, ekonomik, siyasî ve hatta askerî anlamda Batılı müdahale bugün bile sona ermiş değildir.

Sömürgeleştirilmenin ve emperyal hakimiyetin tarihi ve karakteri sadece saf bir negatif sömürü hikayesinden ibaret değildi. Hammaddelerin sömürülmesi için yeni teknolojilerin devreye sokulması, endüstriyel ve tarımsal üretim teknikleri, ulaşım ve yol altyapıları, modern idarî teknikler, modern eğitim sistemleri ve gelişmiş sağlık sistemleri yoluyla Sömürge de Sömürgeciden istifade ediyordu. Seçilmiş yerli elitler metropole yüksek eğitim ve öğretim için gittikçe ufuklar genişliyordu. Ama sonunda, sömürgeci yatırımlar doğal olarak bizzat metropolün ihtiyaçları tarafından dikte ediliyordu. Sömürge, metropolün kendi geniş ekonomisinin organik ve mütemmim bir cüzü olarak algılanıyordu; metropol, sömürgecinin kendi genel bütünleşik ekonomik kalkınmasıyla ilgilenmiyordu. Bu deneyim gelişmekte olan dünyada genellikle kalkınmayla ilgili oldukça çarpık görüntülere yol açmıştır. Bu durum da sözkonusu ülkelerin kendi tarihleri ve kültürleri ile uyumlu *organik* gelişmelerinin önünü tıkamıştır.

Sömürgeciliğin olumsuz ve yıkıcı tarafları da iyi biliniyor: metropolün ihtiyaçlarının karşılanması için sömürge durumundaki ekonominin tahrif edilmesi; mezhebi veya etnik grupları birbirine karşı kışkırtan böl-ve-yönet tekniklerine sık sık müracaat; bu durum bölgesel anlaşmazlıklarda bugün hâlâ aşık olan bir çekişmeler, kırgınlıklar ve kızgınlıklar mirası bırakmıştır. Özellikle problematik olan bir şey, metropol tarafından daha iyi kontrol gayesiyle oraya yerleştirilmiş olan iktidardaki *azınlıklar* olgusudur. Sözkonusu azınlığa dayalı düzenlerin tersine çevrilmesi Irak, Bahreyn, Suriye ve başkaları gibi Orta Doğu ülkelerinin pek çoğunda hâlâ ciddi hasara yol açmaktadır. Bazı durumlarda Avrupalı metropolün dilinin elitler tarafından benimsenmesi, sözkonusu elitleri yerli dillerini koruyan nüfusun çoğunluğundan ayırması ve izole etmiştir: Cezayir'in Fransızca konuşan elitleri, Cezayir kültürü ve toplumunun –Fransızca konuşan sınıflar ile Arapça konuşan sınıflar arasında– hâlâ devam eden bir kültürel ve toplumsal kırılma halinin klasik örneğidir.

Eğitim, din, hukuk ve toplumsal uzlaşmaya ilişkin geleneksel kurumlar, gelişip modern çağa organik olarak eklenmek yerine, çoğunlukla sömürgeci Batı tarafından bastırılmış ya da körelmeye terk edilmiş; çoğu defa yeni dayatılan Batılı kurumlar, ülkeye organik olarak kök salmış olmadığından, etkili biçimde fonksiyon icra edememişlerdir. Rastgele keyfi yeni siyasî devletler oluşturulurken uluslararası sınırlar toptancı bir biçimde yeniden çizilmiş, bu durum eski sosyal ve iktisadî ilişki

örüntülerini tahrip edip yeni kimlik krizleri yaratmıştır. Hammaddeler, özellikle de petrol, metropol tarafından kontrol altına alınıp tekelleştirilmişti; bu durum, yeni bağımsızlığına kavuşan devlet bu kaynakların kontrolünü talep edinceye kadar sürmüş, süreç boyunca sık sık metro-polden ciddi direnişle karşılaşmıştı. Bu ülkelerin çoğu Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş gibi Batılı savaş projelerinin içine istemeye istemeye çekilmişlerdi. Bu toplumlar modern dönemde kendileri hakkında yeniden düşünüp kendilerini yeniden keşfetmeye acil ihtiyaç hissediyorlardı. Sonuç olarak, millî kimlik ve millî itibar meseleleri bu ülkelerin modernleşme arayışında çok önemli bir yere sahiptir. Bu kavramlar Batılılara soyut gelebilir ancak bunlar –güçlü yabancıların zayıf yerlileri hakimiyet altında tuttuğu onlarca, hatta yüzlerce yıldır– yükselen Batı karşıtlığının anahtar psikolojik kaynaklarını teşkil etmektedir.

AVRUPA'NIN GÜCÜ VE MODERNLEŞME KONUSUNDA OSMANLI'NIN GÖRÜŞÜ

Avrupalı iktisadî, siyasî ve askerî güçler giderek artan biçimde kendilerini tehdit ettikçe, Müslümanlar acil bir soruya cevap bulmak zorundaydılar: Batılı gücün ve dayanıklılığın “sırrı” neydi acaba? Bu, Avrupa medeniyetinin sonunda Doğu’nunkine üstün geldiğinin teslim edilmesi miydi? Çok enteresandır ki, Osmanlı elitlerinin Batı’nın üstünlüğü fikrini kabul konusunda bir sorunları yoktu –ama sadece *geçici ve kısa süreli bir olgu* olarak. Gerçekten de, Osmanlılar gücün gelişimi ve kurumsallaştırılması ile ilgili belirli evrensel prensiplerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi konusunda Batı’nın öncü olduğunu kabul etmeye hazırdılar. Batı’nın başarıları, sadece bir yarışın kazanılması, hedefe ilk önce varılması anlamına geliyordu. Onlara göre bu tür Batılı beceri ve teknikler öğrenilebilir ve aktarılabilir şeylerdi. Pek çok Müslüman için yapılması gereken iş, gücün Batılı “donanım”ının öğrenilmesi ve yeniden üretilmesinden ibaret görünüyordu; Batı’da buna eşlik eden ve ayrıca öğrenilmesi gereken bir de medeniyetsel “yazılım”ın da olup olmadığı konusunda fazla ilgilenilmiyordu.

Böylece Osmanlılar kendilerinin geçici güçsüzlüğü gerçeğini kabul ediyorlardı fakat herhangi bir kendine özgü [*ichin*] Batılı üstünlüğü kabul etmiyorlardı. İlim adamı Ussame Makdisi’ye göre, Osmanlılar kendilerini bir *kalkınma çizgisi* üzerinde Avrupanın kendilerinden daha ileri olduğu bir konuma yerleştiriyorlar; ama buna karşılık, Osmanlı eliti İmparatorluğun, Hristiyan olsun Müslüman olsun, daha az gelişmiş bölgelerinin, özellikle de birçok Arap bölgesinin, çok ilerisinde olduğunu düşünüyorlardı. Bu anlamda, Osmanlı İmparatorluğu kendisini,

İmparatorluğun az gelişmiş bölgelerine ve hatta Müslüman dünyanın İmparatorluğun dışında kalan öteki kısımlarına modernleşme götürün bir tür taşıyıcı bant olarak görüyordu.³

Aynı zamanda Osmanlı düşünürleri Batı'nın geçici üstünlüğünün, Müslüman dünya üzerindeki Batı hakimiyeti ya da emperyal kontrolüne herhangi bir şekilde meşruiyet sağladığı görüşünü de kesinlikle reddediyordu.

İmparatorluğu modernize etmek ve onu "Doğu'nun özgür ve ileri Amerikası" haline getirmek devlet ve toplumu her düzeyde reforma tâbi tutacak yoğun bir emperyal reform projesini gerekli kılıyordu. Bu Tanzimat [reformlar] (1839-1876, kelime anlamı olarak imparatorluğu "düzenlemek" demek), döneminde başlamıştı; ki bu dönem, Osmanlı devletinin kendisini İslamî bir hanedanlık olarak değil de, daha çok modern, bürokratik ve hoşgörülü bir devlet, Batı'nın hasmını değil, ortağı olarak yeniden tanımladığı bir dönemdi.⁴

Ancak Osmanlı'nın, "evrensel" medeniyet ve modernite kavramlarını tesis etme konusundaki Avrupalı iddiaları kabulü için bir şartı vardı: ilan edilen özgürlük, eşitlik ve hukuk devleti gibi değerler *Avrupa'nın Doğu'ya karşı tutumuna* da aynen uygulanmalıydı. Bu konunun Türk düşüncesinde bugün bile derin bir yeri vardır. Arap dünyasının ve hatta Batılı hakimiyete karşı mücadele vermiş neredeyse bütün gelişmekte olan ülkelerin düşüncesinde önemli bir temadır bu. Avrupalı *değerler* kabul edilmekte ve büyük oranda saygı duyulmaktadır. Ancak bunlar gerçekten evrensel ise, bu değerler Batı'nın kendisinin ötekilerle olan ilişkilerine de aynen uygulanmalıydı, özellikle de dış politikasına.

Cemil Aydın, *Asya'da Batı Karşıtlığı Siyaseti* adlı kitabında sözkonusu entellektüel kapışmanın derin bağlamını gözler önüne sererek, Batı'nın *tutumunun* evrensel değerlere bağlılığı yansıtmadığı gözleminde bulunmaktadır. Tam aksine, Batılı güç dünyanın geri kalan kısmına karşı öylesine bir ırkçılığa ve küstahça gurura saplanmıştı ki, kendi tezinin altını oymuştur. Gerek Osmanlı İmparatorluğu ve gerekse erken 20. Yüzyıl Japonyası'nda Asyalı reformcular Batılı deneyimin hangi özelliklerinin "gerçekten evrensel" olduğunun peşine düşmüşken, Batı giderek artan oranda kendi "evrensel değerler"ini Batı medeniyetinin üstünlüğünün eseri olarak görmüş, bunun kendisine kendi dominant gücünü başkalarına karşı kullanma hakkı verdiğine inanmıştır. Bu anlamda Doğu bu değerlerin kabulü ve bunların *küresel* olarak uygulanması talebi konusunda bizzat Batı'nın kendisinden daha evrensel hale gelmiştir. Bu gerilimler, Washington ve Batı'nın -gelişmekte olan dünyada rejim dayatma ve Batı'nın "evrensel" olduğunu iddia ettiği Batılı düzen ile uyuşmayan

“yaramaz” rejimleri devirme şeklinde tezahür eden– “medenileştirme misyonu” bağlamında, bugün bile devam etmektedir.

İşte bu boşluktur ki –Batılı bir medenileştirme misyonu *vizyonu* ile Batılı emperyal düzen dayatması *realitesi* arasındaki fark– nihayetinde Asya kaynaklı bir “alternatif pan-İslamî ve pan-Asyalı düşünce vizyonları” arayışına yol açmıştır.⁵ Bu iki düşünce yapısı, Batı’ya meydan okumak için kendi “evrensel düzen”ini yaratma konusunda Asya’nın gayretlerini temsil etmiştir. Esasen, gerek Japonlar ve gerekse Osmanlılar birbirlerinin alternatif medeniyetsel araçlarıyla ilgilenmişlerdir. 1904-05 Rus-Japon Savaşı’ndan Japonların askeri zaferle çıkmaları Asya’nın yükselişinin, Batılı bir güç üzerinde Asya’nın ilk zaferinin ve de emperyal gücün yalnızca Batı’ya özgü bir proje olduğu düşüncesinin yıkılmasının işareti olmuştur.

O halde bugün hâlâ devam eden, özellikle de 11 Eylül olayından sonra belirgin hale gelmiş duygusal ağırlıklı bir tartışmanın kökleri işte buradadır; bu olayın ardından çoğu Müslüman aslında şunu demiştir: “biz sizin değerlerinizden nefret etmiyoruz, sizin politikalarınızdan nefret ediyoruz. Sizin değerlerinizin *bize yaptığınız muameleye* de uygulanmasını istiyoruz”. Yahut, öteki Müslümanların dediği gibi, “Sizin 9/11’iniz bizim 24/7’miz olagelmıştır.” Bu görüşler Batılı çifte standartların keskin ve daimî bir reddi anlamına gelmektedir –Çin dahil, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun Batı’ya karşı sürekli olarak yönelttiği bir suçlamadır bu.

Bugün, Arap Uyanışı ortaya çıkınca, Batı gönül rahatlığıyla bunun Orta Doğu’nun halklarının kendi idarecilerine karşı verdikleri bir “özgürlük” mücadelesinden ve Batılı idealleri taklit etme arzusundan ibaret olduğunu varsaymışlardır. Arap Baharı sırasında Facebook, Twitter ve öteki sosyal medyadaki Batılı cazibe şu gerçekliğin üzerini örtmemelidir ki, bölge halkı için “özgürlük” aynı zamanda *Batılı kontrol ve hakimiyetten özgürlük* demektir. Mesele dünyanın Batılı olmayan kısmına gücün tedricî olarak geri dönmesi meselesi olup, sözkonusu bölgelerin birçoğu, antik medeniyetlerin bizzat beşiğidir. Bu devletlerin ve toplumların dünya sahnesinde yeniden önemli oyuncular olarak eşitlikle ve şerefle muamele görme talebine şahit oluyoruz. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, bu arada Batılıların eski hakimiyet ve hegemonyalarının eriyip gittiğini görmekten duydukları rahatsızlığa da tanık oluyoruz. Amerika Birleşik Devletleri Çin gibi uluslararası sahnede bir *yükselen güç ile muhatap olmanın yarattığı sorunlar üzerine düşünüürken*, Çinliler açısından ABD’ye bakarken mesele, *gerileyen* bir gücün sorunlarıyla, onun davranışının yol açtığı zorluklar ve risklerle nasıl başa çıkılacağıdır.

DİZİN

#

11 Eylül Olayları (2001) 37, 52, 164, 256,
271, 273, 357, 408, 453

A

Abant Platformu 214, 215

Abbasiler 63

Abdülmecid, II. 64

Abdünnasır, Cemal 83, 86, 270, 303,
374

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP, Türkiye)
29–34, 41–43, 76, 88, 91, 95, 108,
113, 114, 117–128, 139–159, 163–
182, 188–194, 204, 218–241, 247,
253, 257, 272, 277, 284–304, 320,
331, 342, 349, 352, 364, 371, 376,
384–386, 390–393, 407–415,
443–446, 454–458

dış politikası 153–158

ilk on yılı 139–154

ve Türkiye'nin geleceği 419–439

Adalet ve Kalkınma Partisi (Fas) 301,
446

Adalet ve Kalkınma Partisi (Libya) 446

Afganistan 40, 62, 71, 72, 140, 250, 252,
273, 277, 319, 349–353, 379, 381,
408, 443, 453

Afrika Birliği Örgütü 67

Ahmedinecad, Mahmud 194, 316, 331,
339, 353, 410

AKP ve Gülen Hareketi çatışması
225–228, 232–240

Alevilik/Aleviler 118, 121, 159, 214, 236,
237, 254, 272, 328, 357, 362, 365,
374–386, 394, 399, 412, 425,
426, 454

Almanya 48, 81, 100, 106, 170, 173, 396,
406

Alpay, Şahin 127, 140, 423, 424

Altı-Gün Savaşı (1967) 458

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 31–37,
48, 52, 57, 69, 73, 81, 86–89, 110,
125, 131, 139, 146–149, 153, 163,
164, 167, 170, 175–195, 205–216,
226, 234–238, 246–251, 256–
259, 263, 267, 271, 276–280,
285, 290–297, 305–319, 326,
331–362, 367–395, 406–419,
427–456

Anayasa Mahkemesi 113, 114, 128, 233

Antakya (Hatay) 376

anti-Batıcılık 48–50

Arap Baharı

Libya'da 250–252

Mısır'da 248–250

Suriye'de 252–255

Tunus'ta 247–248

Yemen'de 255–258

"Arap Baharı"nın meydan okuması 245–262
 Arap Yarımadası 62, 82, 83, 168, 310, 333, 462
 Arap Yarımadası'nın el-Kaidesi (AQAP) 256
 Arınç, Bülent 225, 232
 askeri darbeler (Türkiye) 109–112, 121, 124, 141, 142, 173, 225, 228, 241
 askeri darbe (Mısır) 292, 294, 298, 312
 Atatürk, Mustafa Kemal 64, 68, 101–108, 123, 176, 190, 191, 198, 200, 391, 420–427, 463
 Avnery, Uri 59, 375
 Avrupa Birliği (AB) 44, 67, 86, 88, 119, 179, 294, 298, 438–445
 Aydın, Cemil 51
 Azerbaycan 187, 352, 389

B

Baas 284, 356, 368, 374, 376, 377, 384, 386
 Bahreyn 40, 49, 184, 187, 251, 259, 311–315, 326, 328, 331, 343–346, 356, 360, 433
 Balkanlar 30, 42, 62, 72, 99, 101, 107, 169, 170, 179, 181, 210, 212, 454
 Bank Asya 215
 Bardakoğlu, Ali 161
 Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) 234
 Barzani, Mesut 398
 Başbuğ, İlker 121, 128, 233
 başörtüsü 107, 114, 122, 141, 143, 145, 149, 220, 429
 bin Abdül-Aziz, Nayif 271
 bin Ali, Zeynel Abidin 40, 247, 248, 252, 271, 272
 bin Ladin, Usame 40, 134, 256, 273, 316
 Birleşik Arap Cumhuriyeti 374
 Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) 83, 187, 214, 273, 279, 290, 295, 313, 334, 360, 372

Birleşmiş Milletler (BM) 48, 184, 188, 189, 250, 291, 314, 406, 415, 438, 456
 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirisi. *Bkz* İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 48
 Bosna-Hersek 170
 Brezilya 44, 48, 186, 252, 340, 341, 460
 Britanya. *Bkz* İngiltere; *Ayrıca bkz* İngiltere
Bulletin of the Atomic Scientists 336

C-Ç

Caferlik / Caferiler 159, 275
 Camp David Antlaşması (1978) 284, 291, 345, 406
 Cemaat-i İslamî 156
 cemevi 236
 Cem, İsmail 179
 Cezayir 40, 49, 72, 109, 116, 126, 129, 214, 259, 295, 314, 441–448
 Chirac, Jacques 378
 CIA (Merkezi İstihbarat Teşkilatı) 117, 211, 432
 cihat 40, 127, 157, 254, 263, 264, 282, 306, 316, 317, 337, 344, 345, 358, 359, 367, 371, 379, 380, 444
 Cumhuriyetçi Parti (ABD) 297
 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 106, 191, 192, 237, 412, 426, 427, 428
 Çan Kay Şek 106
 Çay Partisi (ABD) 297
 Çekoslovakya 81
 Çeriç, Mustafa 170
 Çin Halk Cumhuriyeti 44–55, 69, 73, 81, 82, 106, 128, 169, 177–183, 188, 190, 252, 337, 350, 352, 432, 436–439, 456–460

D

- D-8 153, 461
 Dava Partisi (Irak) 367
 Davutoğlu, Ahmet 61, 76, 91, 153, 173–194, 212, 248–259, 294, 295, 301, 311, 315, 349, 362, 363, 369, 376, 377, 386, 419, 433, 436, 456
 derin devlet 107, 115–118, 126–128, 230, 290
 Derviş, Kemal 144, 197
 Dev-Sol (Devrimci Sol) 121
 dinlerarası diyalog 215–217. *Ayrıca bkz* Gülen, Fethullah
 Diyanet İşleri Başkanlığı 95, 140, 155–171, 194, 204, 214, 216, 228, 265, 302, 364
 Hadis Projesi 160–176
 Diyarbakır 152, 397
 Djerejian, Edward 443
 Doğan Medya Grubu 424

E

- Edessa 372, 373
 el-Arabiyya 277
 el-Cezire 84, 156, 248, 276, 277, 278, 279, 314, 449
 el-Ezher Üniversitesi 156, 163, 294, 302, 346
 el-Faysal, Suud 312
 el-Gannuşi, Şeyh Raşid 247, 271, 278, 445, 450
 el-Halife, Hamad Bin İsa 311, 312, 346
 el-Hariri, Refik 378
 el-Haşimi, Tarık 364
 el-Islah 255, 257, 278, 446
 el-Kaddafi, Muammer 250, 251, 252, 272, 278, 284, 446
 el-Kaide 37, 66, 73, 155, 157, 253, 256, 257, 265, 273, 367, 379, 386
 el-Karadavî, Şeyh Yusuf 156
 el-Maliki, Nuri 360–368, 385, 396

- el-Sadr, Muhammad Bakır 367
 el-Sadr, Mukteda 366, 367
 el-Sadr, Musa 384
 el-Sahve 270
 el-Sisi, Abdülfettah 296, 318
 Emevîler 63
 Endonezya 63, 71, 109, 153, 157, 187, 210
 Ennahda Partisi (Tunus) 147, 247, 271, 278, 319, 320, 442, 445, 446
 Erbakan, Necmettin 112, 113, 141, 143, 153, 193, 225, 240, 271, 339, 461
 Erdoğan, Recep Tayyip 90, 91, 95, 107, 113, 114, 124, 126, 139–153, 174, 176, 183, 192, 221–259, 272, 285, 291–301, 304, 312, 321, 340, 363–366, 377, 386, 407–410, 419–433, 449
 Ergenekon krizi 115–129
 Ermenistan 181, 389
 Esed, Beşar 234, 237, 253, 259, 272, 284, 295, 315, 339, 344, 350, 357–394, 434, 435, 443, 451
 Evren, Kenan 112, 142

F

- Fas 40, 214, 268, 272, 274, 301, 314, 344, 443, 446
 Fatımî İmparatorluğu 346, 384
 Fazilet Partisi 141, 240
 fıkıh 160, 275, 457, 458
 Filistin 89, 90, 186, 251, 272, 278, 284, 291, 292, 296, 319, 338, 345, 349, 354, 357, 373–378, 383, 385, 403–417, 441, 442, 461, 462
 Financial Times 48
 Fransa 48, 82, 170, 173, 247–250, 378, 437, 456

G

- Gandi, Mohandas Karamçand "Mahatma" 55

Gazze 87, 169, 184, 193, 233, 291, 295,
306, 345, 405–411

Genç Osmanlılar 454

Gezi Parkı olayları (2013) 222–225

Gökalp, Ziya 113

Görmez, Mehmet 162, 164, 165, 168,
169, 170, 364

Gül, Abdullah 114, 119, 141, 145, 153,
154, 174, 180, 185, 189, 222, 225,
232, 259, 310, 411, 419, 427

Gülen, Fethullah 95, 108, 122–128,
140–148, 165, 190–194, 201,
203–242, 352, 396, 409, 424–
428, 454, 457, 462

Gülen Hareketi (Hizmet) 203–220
bürokraside 228–463
Fethullah Gülen sonrası 427–428

Gülen okulları 209–213

Gülhane Hatt-ı Hümayunu. *Bkz* Tan-
zimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı
Hümayunu) (1839)

Gürcistan 210

H

Hac 66, 310

Hadis Projesi 160–176

Halkın Sesi Partisi (HAS Parti) 240, 241

Hamas 180, 183, 184, 185, 251, 273, 277,
278, 279, 285, 295, 306, 335, 338,
345, 378, 385, 411, 441, 442, 448

Hameney, Ayetullah 336

Hanbelî Okulu 275

Hanioğlu, Şükrü 101–463

Hatemi, Ayetullah Muhammed 316

Heykel, Muhammed Hasaneyn 432

Hicaz 213, 310

hilafet 61–77

Hindistan 44, 47, 48, 64, 70, 71, 72, 73,
336, 338

Hira 213, 214

Hizbullah 121, 180, 183, 277, 335, 338,
362, 375, 378, 383, 385

Hizb-ut Tahrir 73, 136, 189

Hollanda 299

Humeynî, Ayetullah 157

Hüseyin, Saddam 271, 284, 305,
328, 331, 342–344, 354–363,
380–385, 393, 395, 449, 450

I-İ-J

IMF (Uluslararası Para Fonu) 146, 290,
428

Irak 355–369

İhsanoğlu, Ekmeleddin 188, 189, 364

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
(OECD) 146

imam hatip 149, 150

İngiltere 48, 140, 157, 297, 335, 390,
437

intifada 407

İran 333–354

İran İslam Devrimi (1979) 86, 179, 329,
330, 344, 345, 349, 381, 383

İslamcılık 35, 134, 141, 263, 265, 268,
281, 441–445, 458, 460

İslamî Selamet Cephesi (FIS, Cezayir)
287, 441, 442, 446

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 188, 189,
190, 364

İslam Kalkınma Bankası 310–463

İslam ve devrim 263–282

İspanya 63, 97, 106, 299, 404

İsrail 403–417

İşçi Partisi (İngiltere) 297

İtalya 48, 65, 106, 251

İttihat ve Terakkî Cemiyeti 101

jandarma 117, 122

Japonya 54, 106

K

Kafkaslar 62, 72, 169, 175, 181, 210

Kanada 48, 140, 391
 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 103, 104
 Karman, Tevekkül 255, 257
 Katar 156, 250, 253, 259, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 305, 312, 313, 315, 366, 379, 435, 448
 Kazakistan 187, 455
 Kemalist ruh 97–114
 Kemalizm / Kemalistler 68, 76, 79, 88, 91, 115–132, 141–152, 158–169, 176–179, 188–239, 301, 310, 349, 350, 391, 392, 419–439
 Kerimov, İslam 211
 Kıbrıs Sorunu/Meselesi 179, 413
 Kılıçdaroğlu, Kemal 426
 Kılınç, Tuncer 143
 Kiptiler 82, 303, 304
 Kim Jong-Un 337
 Kimse Yok Mu Derneği 216
 komünizm 47, 128, 133, 175, 212, 289, 329, 458, 460
 Koşaner, Işık 120, 122, 127
 Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) 256, 276, 279, 280, 312–316, 322, 361, 380, 437
 Kur'an-ı Kerim 66, 74, 83, 134, 136, 141, 149, 160, 161, 167, 195, 200, 201, 216, 264, 265, 266, 274, 330, 404, 457
 Kurtulmuş, Numan 240, 241
 Kurtuluş Savaşı (1919-23) 421
 Kutub, Seyyid 321
 Kuveyt 168, 214, 268, 271, 274, 279, 315, 317, 354, 360, 374, 393, 443
 Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) 42, 163, 175, 188, 213, 250, 251, 285, 298, 314, 341, 342, 353, 409, 416, 432, 456
 Kuzey Irak Üniversitesi 396
 Kuzey Kıbrıs 413
 Kürdistan 368, 393, 395, 396, 397, 399, 400
 Kürt Bölgesel Yönetimi (KBG)

Kürtler 389–401
 Irak ve 395–396, 396–410
 Suriye ve 393–394
 Kürt Sorunu/Meselesi 43, 74, 148, 215, 224, 234, 363, 390, 391, 392, 393, 397, 420, 421, 426, 427

L

Latin Amerika 43, 54, 67, 97, 109, 192, 212, 242, 460
 Levant 373, 374, 462
 Libya 40, 83, 109, 153, 178, 183, 187, 247, 250–252, 271, 272, 276, 278, 284, 292, 306, 311, 314, 316, 318, 357, 377, 408, 433, 443, 446
 Likud Partisi (İsrail) 415
 Lübnan 187, 252–254, 272, 326, 328, 335, 349, 362, 373, 375, 378, 382–389, 407, 412, 462

M

Macaristan 81
 Mahmut, II. 99–463, 100–463
 makâsıd 457, 458
 Malezya 153, 165, 168, 176, 187
 Mali 40
 Mao, Zedong 47, 337
 Mavi Marmara 193, 233, 409, 413
 Mekke Antlaşması (2006) 364
 Memlûk İmparatorluğu 284
 Menderes, Adnan 106, 107, 121
 Meşal, Halid 411
 Mevlana Celaleddin Rumî 195, 199, 204, 348
 Mısır 283–307, 309–324
 Millî Görüş 144
 Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) 117, 121, 229, 234, 235
 Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 339, 412, 426, 427, 429

Mursi, Muhammed 286–296, 303, 317, 320, 345, 449, 461

Musa, Amr 293

Musaddık, Muhammed 335

Mübarek, Hüsnü 86–90, 127, 156, 184, 187, 248–252, 267–272, 284–307, 317, 338, 345, 357, 449

Müslümanlık 429, 430

Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) 35, 73, 91, 139, 147, 156, 157, 187, 192, 233, 247–330, 345, 364–368, 380–386, 411, 431–461

-in geleceği 281–286

ve Suudi Arabistan 269–275

müşavere 136, 269

N

Nakşibendî / Nakşibendîlik 159, 199

NATO. *Bkz* Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

Necd 310

Necef 355, 363

Netanyahu, Binyamin 406, 407, 408, 413, 415

New York Times 299, 406, 462

Nur Partisi (Mısır) 317

Nursî, Said 199–206, 209, 216, 219, 428

Nükleer Silahların Sınırlandırılması Antlaşması 336, 340

O-Ö

Obama, Barack 254, 259, 413, 432

Olmert, Ehud 407

Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) 299

Osmanlı İmparatorluğu 31, 34, 42, 43, 50–53, 59–85, 91, 98–111, 133, 137, 141, 144, 158–175, 181, 182, 189, 190–201, 208, 210, 216–222, 228, 236, 248, 251, 257, 258, 264, 284, 310, 348, 355, 364, 366, 373–377, 387, 392, 404,

405, 425, 427, 430, 431, 439, 454, 460, 461

otoriteriyenizm 97–114

Öcalan, Abdullah 393

Özal, Turgut 107, 108, 117, 118, 144, 147, 153, 176, 300, 391

Özbekistan 211

Özgürlük ve Adalet Partisi (Mısır) 288, 301, 304

P

Paçacı, Mehmet 165

Pakistan 109, 128, 129, 133, 136, 153, 187, 273, 296, 320, 336, 337, 352, 408, 443, 445, 459

Palmira 372, 373

Pamuk, Orhan 119

pan-Arabizm 79–95

Pehlevî, Muhammed Rıza 349

Pehlevî, Rıza 349

PKK (Kürdistan İşçi Partisi) 117, 118, 119, 121, 127, 194, 224, 234, 376, 382, 392, 393, 394, 395, 398, 399, 412

Polonya 81

popüler İslam 140, 195, 196, 198, 203

R

R4BIA hareketi 320–325

Rabia Meydanı 294, 320, 321

Rafsanjani, Mehdi Haşimî 330

Ramazan, Tarık 157

reconquista (yeniden fetih) 405

Refah Partisi 112, 113, 141, 143, 153, 225, 240, 271, 407, 429, 461

Roma İmparatorluğu 99, 373, 460

Romanya 299

Ruhani, Hasan 316, 331, 339

Rusya 44, 71, 72, 81, 82, 104, 106, 128, 169, 174–177, 183, 187–190, 200, 210, 212, 251–254, 259, 291, 305,

336, 337, 350–352, 371, 372, 380,
390, 413, 416, 422, 432–439,
455, 456, 460

S-Ş

Saadet Partisi 240
Sabahî, Hamdin 293
Safevî İmparatorluğu 348, 355
Salih, Ali Abdullah 255, 256, 257
Sedat, Enver 345, 406
Selefilere / Seleflik 151, 167, 196, 197,
214, 227, 256, 270–279, 286,
287, 294–321, 329, 345, 368,
380–386, 407, 442, 446–448,
455
Silahsızlanma Antlaşması 334, 335
Sistanî, Ayetullah 157, 363, 367
Siyonistler / Siyonizm 167, 374, 403,
405, 406, 410
Siyonizm 374, 403
Soğuk Savaş 50, 76, 85, 175, 179, 284,
285, 348, 376, 407, 447, 463
solcu İslam 240–247
Soranî 398
Sovyetler Birliği 30, 76, 81, 103, 133, 175,
179, 182, 196, 206, 212, 273, 285,
337, 352, 407, 458, 460
Stalin, Josef 106, 133, 337
Sudan 109, 140, 214, 271, 277, 292, 301,
306, 443
Sufizm 195–208
Suriye 371–388
Suriye krizi 371–388
Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi (SSNP)
374, 386
Susurluk Olayı 117, 118
Suudi Arabistan 309–324
Sünniler ve Şia 327–334
Sünnilik / Sünniler 35, 66, 72, 89, 121,
127, 155, 159, 165, 171, 194, 196,
214, 236, 241, 246, 254–263, 271,
275, 295, 309–313, 319, 325–
398, 426, 447–454

Şafak, Elif 199
Şanghay İşbirliği Örgütü 188, 432
Şark el-Evsat 296
Şeriat 156, 205, 220, 265, 316, 329, 457
Şeriatî, Ali 241, 330
şeyhülislam 158
Şii devrimi 325–331
Şiilik / Şiiler 325–388

T

Taksim Meydanı 222
Taraf 121
Tayfur, Muhammed Faruk 382
The Economist 143
Today's Zaman 213
Tunus 39, 40, 90, 147, 187, 246–251,
271, 277–281, 287, 311, 316–319,
338, 373, 377, 382, 433, 441–
445, 450, 455
Türk Halk Kurtuluş Ordusu 110
Türk-İslam sentezi 142–144
Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı
214
Türkiyeli 395, 396, 454
Türk kimliği 427, 429, 430, 439
Türkmen 187, 211, 349, 363, 364
Türkmenistan 187, 211
Türk ordusu. Bkz Türk Silahlı Kuvvetleri
Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu
109
Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 98, 100,
109, 115, 120, 127, 153, 177, 212,
287, 297–299, 362, 390, 392.
Ayrıca bkz Ergenekon krizi

U-Ü

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)
336, 340
Uygur 182, 436

Ürdün 40, 85, 109, 214, 251, 253, 268,
272, 311, 314, 338, 344, 358,
373–375, 382, 406, 441–448,
460, 462

ürün piyasaları. *Bkz* ortak ulusal pazar

V-W

Vahhabilik / Vahhabiler 189, 197, 258,
264, 270, 272, 274, 275, 276, 278,
279, 280, 297, 302, 310, 316, 329,
333, 344, 346, 354

vesayetçi 102, 148, 421

Wen Jiabao 436

Y-Z

Yemen 40, 109, 214, 247, 255–258, 272,
278, 310–314, 338, 382, 408, 433,
443, 446, 453

yeniçeriler 98, 99, 100

Zaman 122, 213

zekat 209

YENİ TÜRKİYE CUMHURİYETİ MÜSLÜMAN DÜNYADA MERKEZ ÜLKE OLARAK TÜRKİYE

Graham E. Fuller

Çeviren: Mustafa Acar

“



”

Müslüman dünyasındaki merkezî devletleri inceleyen birçok kitap arasından ilk defa bu kitap uzun bir izolasyon sürecinden sonra Türkiye'nin Orta Doğu siyasetinde bir kez daha nasıl başat bir oyuncu haline gelmekte olduğuna odaklanmaktadır.

Amerikan odaklı ve bölgeden kendini izole eden dış politika çizgisinden vazgeçerek tüm bölgesel aktörlerle aktif etkileşim içindeki ve oyun kurucu olma gayretindeki bağımsız bir dış politika hedefine yönelmesiyle Türkiye'nin ufku ve vizyonu genişlemiştir. Bu vizyon, Müslüman dünyasında kendisini farklılaştıran seküler-demokratik tecrübesiyle ve güçlü kültürel geleneğiyle de birlikte oldukça pekişmektedir. Türkiye bu modeliyle üstlendiği rolle beraber Müslüman dünyası içinde imrenilerek takip edilen bir ülke konumuna yükselmiştir.

Türkiye'nin dinamik siyaseti ve bağımsız dış politika hedefleri –her ne kadar ABD'nin kafasını karıştırırsa ve rahatsız etse de– eninde sonunda Türkiye'nin, Orta Doğu'nun ve hatta Batı'nın çıkarına olacaktır.

Orta Doğu ve Türkiye hakkında teorik ve saha bilgisi geniş olan Graham Fuller'ın bu çok-boyutlu, ilgi çekici ve ayrıntılı kitabı bölgenin en büyüleyici ve sofistike ülkelerinden biri olan Türkiye'nin geçirdiği dönüşüm ve dünyadaki yeri hakkında harikulade bir eser.

Graham E. Fuller

Çeviren: Mustafa Acar

“



”

11 Eylül, seçkin Müslümanlar tarafından ABD'ye karşı edilmiş sert sözler, terör karşıtı savaşın Afganistan'dan Filipinler'e ve Endonezya'ya kayması... İslamın ve Müslümanların Batı'nın düşmanları olduğuna inanmak kolaydır ama aynı zamanda yanlıştır. Müslüman dünyasındaki eğilimler üzerine yapılan bu kapsamlı araştırma sorunun İslamın siyasette merkezî bir rol oynayıp oynamayacağı değil, Müslümanların ne istediği olduğunu göstermektedir. Radikalizm ve aşırıcılık üzerine odaklanmak bizim bir başka eğilimi kaçırmamıza neden olur: liberal siyasal İslam.

Liberal siyasal İslamın yandaşları insan hakları ve demokrasiye, hoşgörü ve işbirliğine vurgu yapar. Otoriter rejimler muhalefeti bastırdıkları ve İslamı demokratik olmayan yönetimlerini meşrulaştırmak adına kullandıkları için çetin bir mücadeleyle karşı karşıyadırlar. Demokratik katılım ve muhalefet engellendiği ve seküler ideolojiler de başarısız olduğu için din, siyaset içinde merkezî bir rol oynamaya başlamıştır. Aşırılıkçılar ve liberaller arasındaki çatışmanın sonucu siyasal İslamın geleceğini belirleyecektir.

SİYASAL İSLAMIN GELECEĞİ

İnternette, cepte, tablette
her yerde!



www.eksikitalar.com